

Mitkä metodit?

Opas oikeustieteen metodologiaan

Ari Hirvonen

Ari Hirvonen

Mitkä metodit?

Opas oikeustieteen metodologiaan

© Ari Hirvonen

Kannen kuva: Ambrosio Lorenzetti, *Hyvän hallinnon metafora* (1338-1340)
Palazzo Pubblico, Siena.

Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17

Helsinki 2011

ISBN 978-952-92-9638-5

SISÄLLYSLUETTELO

MIKSI METODIT?	3
Johdanto	3
Oikeustieteen metodikysymys	5
Yhteenveto	10
MITÄ TIEDE ON?	12
Totuuden tie	12
Tiede prosesseina	13
Tieteen kriteerit	15
Oikeustiede tieteen perheenjäsen	19
Yhteenveto	20
MITÄ OIKEUSTIEDE ON?	21
Oikeus tutkimuskohteena	21
Lainoppi	21
Oikeusteoria	27
Oikeuden monitieteet	28
Oikeustieteen tiedon totuus	30
Oikeustieteen tiedonintressi	33
Yhteenveto	35
MITKÄ OIKEUSTIETEEN TUTKIMUSMENETELMÄT OVAT?	36
Lainoppi	36
Oikeusteoria	53
Oikeuden monitieteet	54
Tutkimusmenetelmien moninaisuus	55
Yhteenveto	56
METODIIKKA JA METODOLOGIA	57
Yhteenveto	61
METODIEN OPISKELUSTA KIRJOITTAMISEEN	62
LÄHDELUETTELO	64

MIKSI METODIT?

Johdanto

Rooman Campo di Fiorin torilla italialainen filosofi ja tiedemies Giordano Bruno (1548-1600) tuijottaa meitä tuimana huppunsa kätköistä. Voimme istua viereisessä baarissa aperitiivia nauttien tuumailmassa, mistä Brunon uhmakas asento ja hupun verhoama katse kertovat.

Ettore Ferrarin veistämä patsas vuodelta 1889 on pystytetty paikalle, jossa 17. helmikuuta 1600 Bruno poltettiin roviolla seitsemän vuotta kestäneen oikeudenkäynnin jälkeen, jossa hänet oli tuomittu harhaoppisuudesta.

Bruno korosti havainnon menetelmiä, joihin tukeutuen hän muotoili tieteellisen selityksen äärettömästä maailmankaikkeudesta, jossa

on lukemattomia aurinkoja, joita planeetat kiertävä samoin kuten maa kiertää aurinkoa.

Koska hän ei perunut oppejaan, kuten tähtitieteilijä, filosofi ja fyysikko Galileo Galilei teki, inkvisitio tuomitsi hänet ankarimpaan mahdolliseen rangaistukseen: kuolemaan roviolla.

Brunon patsas kuvaa tieteen ankaraa ja päättäväistä olemusta, joka ei taivu uskonnon tai minkään muunkaan maallisen tai taivaallisen auktoriteetin edessä. Se ilmentää käsitystä siitä, että tieteellisin metodein on saavutettavissa todellista tietoa todellisuudesta.

Bruno piti kiinni metodeistaan eli niistä tavoista, keinoista ja välineistä, joilla tieteellistä tietoa tavoitellaan, hankitaan, muodostetaan ja perustellaan. Menetelmät ovat siis tieteellisiä tutkimusmenetelmiä.

Kun selailee eri alojen tieteellisiä väitöskirjoja, huomaa että usein niiden alkupuolella on erillinen jakso, jossa tutkimuksen tekijä kuvaillee tieteenteoreettisia lähtökohtiaan ja hyödyntämiään metodeja.

Metodeita ei ole syytä pitää jonain abstrakteina ideoina, joiden pohdiskelu voidaan jättää filosofeille ja eri tieteenalojen tieteenteoreetikkoille. Menetelmät ovat tutkijalle välttämätön työkalupakki.

Menetelmien oppimisessa on kyse ennen kaikkea kahdesta asiasta: hankkia *tietoa* menetelmien työkalupakin sisällöstä ja harjaannuttaa *taitoa* käyttää kyseisiä työkaluja. Tieto-taito työkalupakin sisällöstä ja työkalujen käytöstä edellyttää myös, että nikkari tietää mihin ja miksi työkaluja käytetään eli menetelmien oppiminen edellyttää laajempaa metodologista tieto-taitoa.

Vaikka tutkimuskohde vaikuttaa siihen, mitä metodeja tutkimustyössä käytetään, niin menetelmät eroavat tutkimuksen sisällöstä. Eri tieteenaloilla tehtävän tutkimuksen aiheet, teemat ja sisällöt vaihtelevat, mutta tieteenalan metodeilla on pysyvämpi luonne. Menetelmä on tieteenalan vakiintunut ”väline, työkalu, jonka avulla päästään käsiksi johonkin sen itsensä kannalta ulkopuoliseen”, Juha Häyhä kirjoittaa oikeustieteilijöiden menetelmäkirjassa (Häyhä 1997, 24).

Metodien työkalupakki on myös tutkijasta riippumaton tiedeyhteisön yhteinen pakki, jota se voi käyttää arvioidessaan tiedeyhteisön jäsenen tieteellistä työtä. Tutkijan nimittäin tulee osoittaa, että hän on päätenyt johtopäätöksiinsä ja tutkimustuloksiinsa noudattaen tieteellisen tiedontuottamisen menetelmiä eikä omien uskomustensa, tuntemustensa tai mielipiteidensä pohjalta.

Uutta tieteellistä tietoa ei synny pelkästään metodisia sääntöjä noudattaen. Tutkimuksen lähtökohtana on usein innovatiivinen oivallus jostakin asiasta tai jonkin ilmiön ihmettely. Oikeustieteilijälle ihmettelyn kohteena on oikeus. Tätä ajattelun luovaa ja osittain säännötöntäkin toimintaa seuraa asian tai ilmiön analyysi, tarkastelu, kuvaus, konstruktio tai dekonstruktio sekä omien tutkimustulosten esittäminen ja mahdollinen aiemman tieteellisen tiedon kritiikki. Tässä analyysi- ja esittämisvaiheessa oikeustieteen tutkijan on käytettävä yleistettäviä ja kontrolloitavissa olevia oikeustieteen metodeja.

Raimo Siltalan mukaan metodit voidaankin nähdä välittävän kahta tutkimuksen keskeistä osatekijää. Oivaltamisen logiikka on tutkijan yksilöllistä ja ainutkertaista, luovaa ja intuitiivista, osittain jopa ennakoimattomaa ja irrationaalistakin toimintaa. Yleistettävissä ja toistettavissa oleva perustelemisen logiikka on tiedeyhteisösidonnaista, jonka hyväksyntä tutkimustulosten on saatava, jotta kyse olisi tieteellisestä tuloksesta. Metodi muodostuu niistä päättelysäännöistä, joiden keinoin siirtymä oivaltamisesta perustelemiseen – ja kääntäen – tapahtuu. (Siltala 2003, 473-474.)

Oikeustieteen metodikysymys

Mitkä metodit? Tämä kysymys lienee pyörinyt yhtä hyvin monen oikeustieteen opiskelijan kuin väitöskirjantekijän ja varttuneen tutkijankin mielessä.

Tämä opas on johdatus oikeustieteen metodeihin eli tutkimusmenetelmiin. Se pyrkii vastaamaan siihen, mistä oikeustieteen meto-

deissa on kyse. Mitä tutkimusmenetelmiä oikeustieteilijät käyttävät tulkitessaan lainsäädäntöä, analysoidessaan oikeutta historiallisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä tai arvioidessaan oikeuden oikeudenmukaisuutta? Mitä oikeustieteilijä tekee kirjoittaessaan tutkielmaa, väitöskirjaa, oikeustapauskommenttaaria tai vaikkapa tieteellistä artikkelia?

Tämä ei ole aina kovin selvä asia, päinvastoin. Lakia tulkitaan, tutkielmaa kirjoitetaan ja väitöskirjaa hiotaan usein ilman, että tietoisesti pohditaan metodisia kysymyksiä. Eivätkä ne ole itseisarvo. Tutkimus on kuitenkin pääasia.

Mutta vaikka emme pohtisi ja refleктоisi käyttämiämme metodeja, niin me kuitenkin käytämme aina jonkinlaisia menetelmiä tehdesämme oikeustiedettä. Metodit ovat käytössä yhtä hyvin tutkielman kuin väitöskirjan kirjoittamisessa. Jos annamme lakikirjan insinööriystävällemme pyytäen häntä sen avulla ratkaisemaan rikosoikeudellisen tapauksen, niin hän saattaa löytää jopa tapaukseen soveltuvan oikeusnormin, muttei tuskin sen enempää. Oikeustiedettä opiskelleen erottaa insinööriystävästä juuri se, että hän tietää mitä lakikirjalla tehdä eli sen mitkä ovat oikeuslähteet, miten tulkita oikeusnormeja ja miten perustella lain tulkintoja ja soveltamisia. Hän osaa ratkaista tapauksen, koska hän on omaksunut oikeustieteen käytännöllisen tiedon eli oikeustieteilijöiden ammattikunnan sellaiset erityiset taidot ja kyvyt, jotka mahdollistavat oikeuden ymmärryksen sekä oikeudellisen tulkinta- ja ratkaisutoiminnan. Tutkijan ja tuomarin käytännöllinen tieto on monessa kohdin samankaltaista, mutta erojakin on. Oikeustieteen harjoittajalle tutkimusmenetelmät ovat olennainen osa oikeustieteilijän ammatillista tieto-taitoa. Vaikkei tutkija niitä nimenomaisesti artikuloitaisi tai joka hetki tiedostaisi, hän joutuu niitä käyttämään tutkimuksenteossaan. Ne ovat oikeustieteen tutkijan hiljaista tietoa. (Ks. Tuori 2000, 184, Asp & Nuotio 2004, 10-11.)

Humanistisissa tieteissä ja laadullisia eli kvalitatiivisia menetelmiä käyttävissä yhteiskuntatieteissä metodit ovat epäselvemmin hahmotettavia kuin syy-seuraussuhteita selittävissä luonnontieteissä tai mää-

rällisiä eli kvantitatiivisia (täsmällisiä, laskennallisia ja tilastollisia) menetelmiä käyttävissä yhteiskuntatieteissä, jossa tarkoin määritellyt objektiiviset tutkimusmenetelmät antavat pohjan tieteellisesti luotettavalle ja vakuuttavalle havainnoinnille, raakatiedon keräämiselle, selitysjärjestelmien koettelemiselle ja tiedon tuottamiselle.

Oikeustieteen on katsottu perinteisesti kuuluvan yhteiskuntatieteisiin, mutta nytkin monet oikeustieteilijät pitävät sen toisena kotina humanistisia tieteitä. Oikeustieteelle on näiden tieteenalojen tavoin ominaista metodien avoimuus. Toki oikeustieteessäkin käytetään myös kvantitatiivisia menetelmiä.

Oikeustieteissä ei ole yleispätevää todettua ja standardisoitua metodisäännöstöä, johon oikeus tutkimuskohteena sovitettaisiin ja jota seuraamalla tästä kohteesta voitaisiin tuottaa luotettavaa tieteellistä tietoa. Aulis Aarnion mukaan oikeustieteessä vain harvoin täsmennetään, mitä käsite metodi tarkoittaa (Aarnio 2010, 12). Hänen mukaansa oikeustieteen metodi ei ole sellainen ”laskusäännöstö”, joka takaa tuloksen, kun systeemiin syötetään asianmukaiset tosiseikat, sillä oikeudellinen ajattelu ”ei ole mekaaninen, yksikäsitteisiä sääntöjä noudattava prosessi” (Aarnio 1997, 35). Oikeustiede on Urpo Kankaan mukaan ”mielen ja kielen tiede” (Kangas, 91), jolle on ominaista joustava monimetodisuus, jossa tutkimusmenetelmiä ei ole lopullisesti lyöty lukkoon tutkimusta aloitettaessa. Tutkimuksenteossa avautuvat uudet näkökulmat oikeuteen ja oikeudellisten ilmiöiden havainnoinnista syntyvät virikkeet vaikuttavat käytettäviin tutkimusmenetelmiin.

Televisiossa pyörii lukuisina eri versioina *CSI*-sarja, jossa tutkijat ratkaisevat rikoksia huippuluokan teknisten välineiden ja tarkasti määriteltyjen tutkimusmenetelmien avulla. Totuus paljastuu väistämättä, kun kerätty aineisto käy läpi tutkimusprosessin. Myös Sherlock Holmesin ilmiömäinen taito ratkaista rikoksia ja mysteerejä perustuu totuuteen johtaviin menetelmiin. Holmesin menetelmä, yhtäältä oivallus ja toisaalta johtolankojen tulkinta ja siihen perustuva rationaalinen päättely, ei kuitenkaan

ole samoin tavoin standardisoitavissa kuin CS:n tutkijoiden käyttämät menetelmät.

Oikeustieteen metodinen avoimuus ja ”säännöttömyys” on varmasti eräs syy siihen, että oikeustieteessä on käyty suhteellisen vähän keskustelua tieteenalan metodeista. Raimo Siltala avasi virkaanastujaispuheensa siteeraamalla 1800-luvulla vaikuttanutta saksalaista oikeusopinutta Rudolf von Jheringia, joka moitti aikalaisiaan: ”Kaikista laeista, joiden parissa juristit työskentelevät, he tuntevat huonoimmin oman tieteenalansa lait.” Siltala katsoo, että ”juristien käsitys oman tieteenalansa perusteista on edelleen varsin ohutta ja heikosti jäsentynyttä”. (Siltala 2010, 60.)

Itse sanoisin, että suomalaisessa oikeustieteessä on kyllä viime vuosikymmeninä syväluodattu oikeustieteen tieteenalan perusteita. Silti oikeustieteen harjoittaja saattaa joutua metodisen ihmetyksen tilaan. Mutta ihmettely ei ole sinänsä huono asia, sillä juuri se saattaa innostaa pohtimaan niin oman tutkimustyön perusteita kuin myös yleisemmin oikeustieteen tutkimusmenetelmiä, sitä mistä oikeustieteen tekemisessä on kyse. Metodisesta ihmettelystä avautuu polku oikeustieteilijän metodiseen itseymmärrykseen, joka on laadukkaan oikeustieteellisen tutkimuksen edellytys ja myös tae.

Oikeustieteelle välttämätöntä oikeustieteilijän metodista itseymmärrystä löytyy Juha Häyhän toimittamasta teoksesta *Minun metodini* (1997) ja Petter Aspin ja Kimmo Nuotion toimittamasta teoksesta *Konsten att rättsvetenskap* (2004), joissa ansioituneet pohjoismaiset oikeustieteilijät pohtivat kiinnostavasti ja virikkeitä herättävästi omia oikeustieteen ajattelun, kirjoittamisen ja harjoittamisen menetelmiään. Kumpikaan teos ei tarjoa yksiselitteistä vastausta oikeustieteen metodikysymykseen vaan lukuisia metodisia ratkaisuja ja tieteellisiä sitoumuksia sekä erilaisia näkökulmia oikeuteen. Teokset eivät tässä mielessä suinkaan ole epäonnistuneet vaan päinvastoin onnistuneet kahdella tasolla: herättämään metodista ihmettelyä ja pohdintaa sekä osoittamaan oikeustieteen

metodisen avoimuuden ja pluralismin. Toteaapa Lars D. Eriksson ettei hänellä koskaan ole ollut *Metodia (en Metod)*, isolla alkukirjaimella (Eriksson 1997, 57).

Oikeustieteessä vallitseva metodinen pluralismi, joka merkitsee metodista moninaisuutta ja moniarvoisuutta, on tutkimuksen kannalta positiivinen asia. Metodinen hajaantuneisuus puolestaan tekee hankalaksi hahmottaa, mitkä metodit oikeustieteen metodipluralismiin sisältyvät (vrt. Siltala 2003, 504). Tämä opas pyrkii metodista pluralismia kunnioittaen kokoamaan yhteen metodisia kysymyksiä.

Nostan esiin vielä yhden syyn metodisen keskustelun vierastamiseen oikeustieteessä. Aulis Aarnion mukaan ammatikseen oikeusnormien kanssa tekemisiin joutuvat saattavat kokea teoreettiset tarkastelut ”hyödyttömiksi, eräissä tapauksissa peräti totunnaisia ajatustaipumuksia sekoittavaksi askarteluksi” (Aarnio 1978, 12). Näin saattaa olla kyse myös lainoppia harjoittavalle oikeustieteen opiskelijalle tai tutkijalle, jotka saattavat pitää metodisia pohdintoja liian teoreettisina ja siksi etäisinä. Mutta vaikka oikeustieteen metodit eivät itsestään tuota tieteellistä tietoa, niin ilman tutkimusmenetelmiä ei oikeustieteen tekemisestä tule mitään.

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa yleiskuvaus oikeustieteen metodeista ja metodologiasta.

Miksi erotella nämä kaksi käsitettä, sillä eikö metodologia ole oppi metodeista. Näin toki on, mutta metodologia voi pitää sisällään muutakin kuin pelkät metodit. Metodologiasta voidaan nimittäin puhua suppeassa ja laajassa merkityksessä.

Suppeassa merkityksessä metodologia käsittelee pelkästään oikeustieteen metodeja eli tutkimusmenetelmiä, sitä kuinka oikeudesta hankitaan tietoa, kuinka tietoa analysoidaan ja miten johtopäätöksiä tuotetaan. Suppeassa mielessä metodologia on oppi oikeustieteilijän työkalupakista, sen sisällöstä sekä työkalujen oikeasta ja tehokkaasta käytöstä.

Laajassa mielessä metodologiaan kuuluu metodien lisäksi kysymys oikeutta koskevan tiedon olemuksesta ja peruslähtökohdista.

Siihen kuuluu ensinnäkin epistemologinen eli tieto-opillinen kysymys tieteellisen tiedon ja erityisesti oikeustieteellisen tiedon luonteesta: mitä ja minkälaista tieteellinen tieto oikeudesta on luonteeltaan, mitkä kriteerit tekevät tiedon oikeusnormeista tieteelliseksi, mikä erottaa tutkijan tulkintakannanotot oikeusnormin merkityssisällöstä maallikon tai asianajajan tulkintakannanotoista? Toiseksi siihen kuuluu ontologinen eli olemusopillinen kysymys oikeuden olemuksesta: mitä oikeus on? Kolmanneksi siihen kuuluu kysymys tutkimuksen tiedonintressistä ja tutkimuksen yhteiskunnallisista, oikeudellisista ja tieteellisistä vaikutuksista (vaikutus tie-teeseen on itsessään jo yksi tieteen tieteellisyyden kriteeri).

Selkeyden vuoksi metodologiasta suppeassa mielessä puhuttaessa käytän termiä metodit tai tutkimusmenetelmät, joita käsittelevä oppi on metodiikkaa, kun taas laajassa mielessä puhuttaessa käytän termiä metodologia (ks. Raunio 1999, 26-27).

Koska tämä on opas metodologiaan, niin opas käy läpi metodologiaa termin laajassa merkityksessä. Esikysymyksenä metodeille käsittelemme ensin tieteellistä tietoa, jonka jälkeen selvitämme oikeustieteen tutkimuskohdetta ja oikeustieteellisen tiedon luonnetta, jossa yhteydessä käsittelemme oikeustieteen tiedonintressejä. Vasta näiden jälkeen perehdymme oikeustieteen metodeihin eli sen metodiikkaan.

Yhteenveto

Methodisia taitoja tarvitaan yhtä hyvin oikeustieteen opiskelussa ja tutkielman kirjoittamisessa kuin tutkimuksen tekemisessä, koska:

1. Metodit ovat välttämättömiä työkaluja, joita jokainen oikeustieteen harjoittaja tavalla tai toisella, tietoisesti tai tiedostamatta käyttää.

2. Hyvässä oikeustieteellisessä tutkimuksessa osataan valita tutkimukseen sopivimmat tutkimusmenetelmät, joita käytetään asianmukaisesti, joustavasti ja taidokkaasti.

3. Jotta tämä menetelmällinen *taito* olisi mahdollista, täytyy oikeustieteen harjoittajalla olla *tieto* siitä, mitä menetelmät ylipäätensä ovat ja mitä metodeja oikeustieteen piirissä on.

4. Oikeustieteen metodien opiskelussa on kyse myös oikeustieteilijän itseyymmärryksen kehittämisestä. Raimo Siltalan sanoin: ”tutkija, joka on tietoinen omista tutkimuksellisista lähtökohdistaan, onnistuu työssään todennäköisesti paremmin kuin tutkija, joka tyytyy vain sokeasti seuraamaan jotain tutkimuksellista esikuvaa tietämättä, mihin siinä oikein sitoutuu” (Siltala 2010, 90).

5. Opas käsittelee oikeustieteen metodologiaa, jonka eräs osa on oikeustieteen metodiikka.

MITÄ TIEDE ON?

Totuuden tie

Monesti on pohdittu oikeustieteen tieteellisyyttä, sitä täyttääkö se tieteen kriteerit vai onko se pelkkää tulkintoja tuottavaa tekniikkaa. Jotkut ovat taasen kiistäneet sen tieteellisyyden loogisen positivismin nimissä toteamalla, että sehän tutkii vain pitämisen maailmaan kuuluvia normeja, ei olemisen maailman havaittavissa olevaa todellisuutta.

Oikeustiede on tiedettä. Ennen kuin voimme käsitellä oikeustieteen tutkimusmenetelmiä, on selvitettävä, mitä tiede on ja mitä kriteereitä tieteelliseltä tiedolta edellytetään. Oikeustieteellinen tutkielma tieteellisenä opinnäytetyönä kuuluu tieteen perheeseen aivan samoin kuin muukin oikeustieteellinen tutkimus. Siksi sen on täytettävä tieteellisyyden kriteerit.

Tieteellisen tiedon olemusta käsittelee tieto-oppi (epistemologia), joka pohtii sitä, mitä tieto on, mitkä ovat tiedon rajat, miten tietoa voidaan saada sekä millaista luotettava tieto on.

Antiikin Kreikan luonnonfilosofi Parmenides erotti totuuden (*aletheia*) tien luulon (*doksa*) tiestä. Jos me kuljemme totuuden tietä, niin käsitämme, että on olemassa jotakin pysyvää ja todellista, jota me voimme ajatella ja josta me kykenemme puhumaan. Luulon tiellä vaeltaja taasen havaitsee vain ja ainoastaan jatkuvasti muuttuvien ilmiöiden maailman, ei siis todellista olevaista. Platon teki vastaavan erottelun muuttumattomaan ideoiden todellisuuteen kohdistuvan tiedon (*episteme*) ja muuttuvaan empiriseen arkimaailmaan kohdistuvan luulon (*doksa*) välillä.

Aristoteles puolestaan katsoi, että kaikkien erityistieteiden yläpuolella on niitä todempi tiede, jota hän kutsui ensimmäiseksi filosofiksi, metafysiikaksi. Sen kohteena ovat olevan ensimmäiset syyt ja siksi

se kykenee paljastamaan olevaisen ikuisen ja muuttumattoman peruskenteen.

Todellista tietoa ei siis olisi tieto ajallisesti ja paikallisesti muuttuvasta positiivisesta eli asetetusta oikeudesta (*ius positum*). Tiedon kohteena olisivat vain ikuiset totuudet oikeuden ideasta tai sen peruskenteesta.

Tiede prosesseina

Uudelle ajalle tultaessa tiede voi vähemmin ja vähemmän perustella erityislaatuistaan sillä, että tieteellinen tieto on absoluuttista totuutta muuttumattomasta todellisuudesta, olioiden ikuisesta ideasta tai olemuksesta. Antiikin tieteiden totuudet ja kristinuskon pyhien kirjoitusten varmuudet maailmasta, elämästä, olevaisesta ja eri ilmiöistä eivät enää varauksettomasti vakuuta. Varhaisempien auktoriteettien teksteistä liikkeelle lähtevä skolastiikka tieteen metodina väistyy. Sen sijalle tulee kriittinen tarkastelu ja kokeelliset menetelmät. Lähtölaukauksena tieteelliselle valankumoukselle on pidetty Nikolaus Kopernikuksen vuonna 1530 valmistunutta teosta *Taivaallisten kehien kierroksista*, jossa hän totesi maan kiertävän aurinkoa.

Metodologia nousee olennaiseen asemaan tieteen määrittelyssä. Käänteentekevä filosofi on René Descartes (1596-1650), joka pohti tiedon varmuutta ja sitä voidaanko ylipäätänsä tietää mitään. Tieteen lähtökohtana piti olla epäilyn metodi. Niin filosofien, pyhien kirjoitusten ja kirkon oppien kuin aistivaikutelmiemme ja oletustemme varmuudet oli alistettava epäilylle. Epäilyn metodi ei kuitenkaan päädy siihen, ettei mitään varmaa tietoa ole. Descartesin tunnetuin lause kuvaa perustavaa varmuutta: *cogito ego sum*, ”ajattelen, siis olen”. Vaikka siis aistini ja havaintoni pettäisivät, niin yhdestä asiasta on epäilyksetön varmuus – ajatteleva minä on varmasti olemassa. Tästä järjen varmuudesta epäilyn metodi ponnistaa kohti loogisesti johdettuja totuuksia.

Modernin tieteen ohjelma on nyt linjattu. Annetut totuudet, uskomukset, käsitykset ja tottumukset on alistettava tieteellisen tutkimuksen ja kritiikin kohteeksi.

Descartes painotti deduktiivisen päättelyn merkitystä, jossa annetuista premisseistä johdetaan johtopäätös. Kyse on yleisestä yksittäiseen etenevästä päättelystä, jonka mallina olkoon seuraava looginen syllogismi:

1. Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia (ylälause, ensimmäinen premissi).
2. Sokrates on ihminen (alalause, toinen premissi).
3. Sokrates on kuolevainen (johtopäätös).

Descartesin rationalismi, joka korostaa ajattelun ja järjen merkitystä tiedon ja totuuden perustana, saa rinnalleen kilpailevia tieto-oppeja. Empiristit kuten Francis Bacon, John Locke ja David Hume painottavat kokemuksen ja aistihavaintojen merkitystä. Deduktion sijaan induktiivinen päättely on valttie tietoon. Siinä päätellään yksittäisestä yleiseen. Kun pudotan kännykkäni tarpeeksi monta kertaa lattialle, voin näiden yksittäistapausten perusteella päätellä maan vetovoiman yleisen lain.

Immanuel Kant puolestaan pyrki kriittisessä filosofiassaan tuomaan yhteen rationalismin ja empirismin. Sittemmin idealismi, materialismi, strukturalismi, fenomenologia, psykoanalyysi – vain joitakin mainitakseni – ovat kukin omalla tavallaan määrittäneet tieteellisen tiedon luonnetta ja muotoilleet sen saavuttamiseksi tarvittavia menetelmiä. Tätä voisi verrata jalkapallossa käytettäviin muodostelmiin. Vaikka 4-4-2 muodostelma olisi kuinka yleisesti käytetty, niin se ei välttämättä tuota menestyksestä peliä. Kuten tieteen metodikiistassa, muodostelmakiistassakaan ei ole yhtä oikeaa ratkaisua, joka takaisi totuuden/voiton.

Juha Sihvolan mukaan ainoa yhteinen piirre tieteen määritelmäryityksille on se, ettei yksikään määritelmistä ole saanut yleistä hyväksyntää. Ainoa, mistä ollaan yksimielisiä, on luopuminen klassisesta vaati-

muksesta siitä, että ehdoton varmuus on tieteellisen tiedon kriteeri (Sihvola 2002, 109).

Ehkä emme voi antaa lopullista määritelmää sille, mitä tiede on tai millä metodeilla saavutetaan ehdottoman varmaa tietoa. Sihvolan mukaan tieteen uudistuskyvyn ja itsekriittisyyden kannalta voi olla jopa hyvä, ettei ole jonkinlaista algoritminomaista sääntöä sen tunnistamiseksi, mikä on tiedettä ja mikä ei (Sihvola 2002, 113). Tämä ei suinkaan tarkoita, että tiedettä ei voisi tai pitäisi erottaa muista käytännöistä tai diskursseista. Päinvastoin tiede asettuu itsestäänselvyyksiä, ennakkoluuloja, uskontoja, uskomuksia, kuvitelmia, arkipäivän ajatustottumuksia ja auktoriteettiä vastaan.

Tieteen kriteerit

Vaikka yksiselitteistä määritelmää tieteen olemukselle ei voida antaa, niin kuitenkin on mahdollista hahmotella erilaisia kriteereitä, joita tieteellisen tiedon tulisi täyttää. Nämä tieteen tunnusmerkit eivät löydy tutkimusten tulosten erityispiirteistä (esimerkiksi varma tieto) vaan tutkimusprosessista, niistä tavoista ja menetelmistä, joilla tieteellistä tietoa tavoitellaan, hankitaan, muodostetaan ja perustellaan (Niiniluoto 1997, 81).

Otto Brusiin, merkittävimpiä suomalaisia oikeusteoreetikkoja, linjasi vuonna 1934 tieteellistä ajattelua edelleen ajankohtaisella tavalla. Tieteellisyys on totuudenrakkautta, älyllistä vapautta ja rehellisyyttä, rohkeutta seurata älyä loppuun saakka, selvänäköisyyttä eli olioiden sisäisen yhteyden vaistoamista, säälimättömän arvostelun ristitulen läpäisemistä, ilmiöiden käsitteellistä paloittelua ja myös intuitiota, vaikka "[t]ieteellinen ajattelu on persoonattomampaa kuin taiteellinen" (Brusiin 1934, 21).

Oiva Ketonen on asettanut kolme kriteeriä tieteelliselle tiedolle. 1) Sen on oltava perusteltua ja perustelun on oltava julkista, niin että kuka tahansa vastaavan koulutuksen saanut voi sen ymmärtää. 2) Se keskittyy olennaisiin asioihin epäolennaisuuksien sijaan. 3) Sille on omi-

naista tiedon korjautuvuus. Siten tieteellinen tieto on aina alustavaa eikä esittäydy lopullisena totuutena. (Ketonen 1975, 13–20.)

Ilkka Niiniluoto lähtee määrittelemään tiedettä Charles Peircen kuuluisan artikkelin ”The Fixation of Belief” (1877) perustalta. Peircen mukaan tiede on jotakin muuta kuin itsepäisyyden menetelmä, jossa pitäydytään alkuperäisissä uskomuksissa ja suljetaan silmät kaikelta uskoksia horjuttavalta tiedolta, kokemukselta ja todisteilta. Kreationismi on hyvä esimerkki itsepäisyyden menetelmästä. Tiede eroaa myös auktoriteetin menetelmästä, jossa vedotaan johonkin korkeampaan maalliseen tai jumalalliseen auktoriteettiin. Tällainen älyllinen orjuus ei kyseenalaista korkeamman tahon oppeja ja tulkintoja. Tiede ei myöskään voi perustua kokemuksesta riippumattomaan aprioriseen menetelmään, joka lähtee ihmisen oletetusta kyvystä tavoittaa tietoa järjen tai älyllisen intuition keinoin. Intuition perustustuvasta tutkimuksesta tulee Peircen mukaan ma-kuasia. (Niiniluoto 1997, 81-82.)

Peirce ei tyydy vain määrittelemään tiedettä sen kautta, mitä se ei ole, vaan luettelee sille positiiviset kriteerit. Tieteen menetelmälle ominaista on objektiivisuus, joka tarkoittaa neljää asiaa. Ensinnäkin tutkimuskohteen ominaisuudet ovat tutkijan mielipiteistä riippumattomat. Toiseksi tieteellinen tieto muodostuu tutkijan ja tutkimuskohteen vuorovaikutuksen tuloksena. Kolmanneksi tiedon lähteenä ja kriteerinä ovat tutkimuskohteesta saatavat havainnot ja kokemukset eivätkä dogmit, auktoriteetit tai intuitiot. Neljänneksi tutkimuskohteesta on saavutettavissa totuudellista tietoa ja tutkijayhteisö voi päästä yksimielisyyteen kyseisen tiedon laadusta. Objektiivisuus ei yksin riitä, vaan tieteen esittämät väitteet ja tutkimustulokset on perusteltava julkisesti. Tulokset ovat päteviä, vasta kun ne ovat käyneet läpi tieteellisen arvioinnin. Tiede on myös itsensä korjaavaa. Tutkimuksessa tehdyt virheet eliminoidaan tieteenalan kehittymisen myötä. Juuri tieteen objektiivisuus ja julkisuus mahdollistavat sen, että tiede korjaa itse omia tuloksiaan. (Niiniluoto 1997, 83-84; ks. Pierce 2001)

Objektiivisuusvaatimukseen on huomautettava, Niiniluotoa lainatakseni, että ”tosiasioita ei ole olemassa ilman ihmisen luomaa kieltä ja kielellisten ilmausten merkityksiä”, mikä on aivan keskeistä oikeustieteen kannalta. Mutta, Niiniluoto jatkaa, ”tosiasiat ovat myös ihmisestä riippumattomia sikäli, että niin pian kuin käsitteiden merkityksestä on sovittu, todellisuuden rakenne niiden suhteen on yksikäsitteisesti määrätty”. Kun ilmansuunnat on määritetty, niin Helsinki on Tampereen eteläpuolella riippumatta mielipiteistämme. (Niiniluoto 1984, 38-39.) Suhtautuisin varauksella myös Peircen intuition epäilyyn, sillä kyllä intuitio ja oivallus voivat olla – ja usein ovatkin – tieteellisen ajattelun ja tutkimuksen lähtökohtana. Intuition kautta avautuu uusia kysymyksiä, näköaloja ja innovaatioita, vaikkei se voisikaan ”tieteessä kohota hallitsevaan asemaan” tai ”ratkaisevaksi tietolähteeksi” (Brusiin 1934, 21).

Juhani Pietarisen mukaan tieteentekijän tehtävänä on tulkitessaan, kuvaillessaan ja selittäessään todellisuutta tuottaa siitä luotettavaa informaatiota. Luotettavuus edellyttää informaation kriittistä perustelua. Kriittisyys tarkoittaa tässä menetelmiä, joita tutkimuksessa käytetään. Työn tulokset on edelleen välitettävä toisille tutkijoille ja yhteiskunnan jäsenille. (Pietarinen 1999.)

Tieteellisen tiedon kriteerit voidaan asettaa seuraavasti. Tieteellinen tieto on sellaista tietoa, joka on:

- 1) tutkimuskohteesta objektiivisesti kertovaa,
- 2) kaikkia dogmeja, auktoriteetteja ja uskomuksia epäilevää,
- 3) kriittisen ajattelun ja tutkimuksen kautta syntynyttä,
- 4) koeteltua, perusteltua ja julkista eli tiedeyhteisön kritiikille ja arvioinnille alistettua,
- 5) edistyvästi uusia totuuksia etsivää ja virheitä korjaavaa,
- 6) autonomista eli riippumatonta ulkopuolisista intresseistä.

Nämä ovat myös oikeustieteellisen tiedon kriteerit. Sellaisen tiedon, joka ei täytä näitä kriteerejä, oikeustieteellinen luonne on vähintäänkin kyseenalainen. Nämä kriteerit määrittävät sen, minkälaisia oikeustieteen tutkimusmenetelmien tulee olla. Tutkimuksessa käytettävien metodien tulee siis olla sellaisia, joita tiedeyhteisö voi arvioida ja kontrolloida. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa käytettävät menetelmät eivät voi olla itse luotuja yksityisiä menetelmiä, intuitiivisesti valittuja mielivaltaisia menetelmiä eikä täysin hämäriä tai epämääräisiä menetelmiä, vaan niillä on oltava tiedeyhteisön hyväksyntä ja/tai kytkentä oikeustieteen traditioon (vrt. Siltala 2003, 471-491). Toisaalta tutkimuksessa voidaan pyrkiä nimenomaisesti kyseenalaistamaan tämä traditio tai vallitsevan oikeustieteellisen paradigman (oikeana pidetyn, yleisesti hyväksytyn ja auktoriteettiasemassa olevan oikeustieteen tieteenteorian) menetelmät ja luomaan uusia tutkimusmenetelmiä ja ajattelutapoja. Tällöin uudet menetelmät kuitenkin tulee kyetä perustelamaan tiedeyhteisölle. Samoin, jos tutkija väittää, että mikä tahansa metodi käy tutkimuksenteossa, niin hänen on kyettävä perustelemaan tällainen metodianarkismi tiedeyhteisölle.

Hyvänä oikeustieteenä ei voi siten pitää tutkielmaa, jossa pelkästään kirjataan voimassaolevia normeja ja tuomioistuinratkaisuja sekä toistetaan auktoriteettien tulkintoja ja teorioita. Niin tutkielmassa kuin väitöskirjassa pitää olla ja näkyä tutkijan oma panos. On esitettävä uutta materiaalia, sanottava ja kysyttävä jotain uutta aiheesta tai tarkasteltava asioita uudesta näkökulmasta. ”Tiedettä ei ole se, että raportoidaan ulos käytetyissä lähteissä jo oleva informaatio”, kirjoittaa Juha Häyhä (1997, 19). Vastaavasti Raimo Siltala puhuu identiteettisyyskiellosta, joka edellyttää, ettei tieteellisessä tutkimuksessa metodin avulla pelkästään toisteta, mitä oikeudesta on jo aiemmin sanottu. Tieteelliseksi tutkimukseksi tai opinäytetyöksi ei siis riitä se, että vain kirjaa oikeustieteellisen auktoriteetin tai esikuvan ajatuksia, teorioita, tulkintoja ja systematisointeja. Identiteettisyyskieltoa täydentää trivialiteettikielto. Se edellyttää, ettei tutkimuksen tekijä tuota sellaisia tutkimustuloksia, jotka ovat itsestään selviä jo ennen

tutkimuksen tekemistä. Tieteen täytyy tuottaa uutta tietoa. (Siltala 2003, 475-476.)

Nämä oikeustieteen yleiset tieteelliset kriteerit eivät jää vain tieto-opin filosofiselle tasolle, vaan niitä voidaan käyttää omaa tutkimusta ohjaavina tienviittoina ja muiden tekemän tutkimuksen arvioinnin mittapuuna.

Oikeustiede tieteen perheenjäsen

Vaikka oikeustieteellä on läheiset yhteydet käytännön juridiikkaan, etenkin tuomioistuinten lainsoveltamistoimintaan, se eroaa siitä tieteellisyytensä johdosta. Oikeustiede kuuluu tieteiden perheeseen.

Oikeustieteen tieteellisyys ei ole toissijainen suhteessa sen tehtävään palvella oikeudellisiin käytäntöihin osallistuvia lainsäätäjiä, tuomareita, asianajajia ja muita juristeja. Oikeustieteellä on toki tärkeä yhteiskunnallinen palvelutehtävä, mutta sen tieteellistä tehtävää ei tule alistaa käytännön palvelemiselle.

Kaarlo Tuori on puhunut oikeustieteen kaksoiskansalaisuudesta. Yhtäältä oikeustiede on tieteellinen käytäntö, jota ohjaa tieteen kriteerit ja pelisäännöt. Toisaalta se on oikeudellinen käytäntö, joka osallistuu oman tutkimuskohteensa eli oikeusjärjestyksen uusintamiseen ja muokkaamiseen. Oikeustiedettä pidetään sallittuna oikeuslähteenä. Sen tuloksilla ei kuitenkaan ole ”samanlaista välitöntä, pakkovallan tukemaa sitovuutta kuin lainsäädännöllä ja tuomioistuinratkaisuilla”. (Tuori 2000, 161, ks. 160-162, 304.) Se, minkä normatiivisen aseman tai voiman oikeustieteen lausumat saavat, riippuu lausumien argumentatiivisesta voimasta – kuinka hyvin lausumat on perusteltu – eikä siitä asemasta, missä lausuman antaja on.

Oikeustiedettä, kuten esimerkiksi tutkielmaa, arvioidaan ensisijaisesti tieteellisin kriteerein. Oikeustieteellisen tiedon on täytettävä ob-

jektiivisuuden, kriittisyyden, epäilevyyden, todistettavuuden, koeteltavuuden, perusteltavuuden, avoimuuden, julkisuuden, edistyvyyden, itse korjautuvuuden ja itsenäisyyden kriteerit.

Yhteenveto

1. Tieteellinen tieto on objektiivista, kriittistä, epäilevää, todistettua, koeteltu ja perusteltua, avointa ja julkista, edistyvästi itsensä korjaavaa, itsenäistä.
2. Tieteellisen tutkimuksen täytyy täyttää nämä kriteerit ollakseen tiedettä. Kriteerejä voidaan käyttää mittatikkuna arvioitaessa tutkimuksen ansioita ja puutteita.
3. Kriteerit määräävät myös tutkimuksessa käytettäviä tutkimusmenetelmiä.
4. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa ei tule vain toistaa ennalta tuotettua tietoa eikä ladella itsestäänselvyksiä. Jo opinnäytetöissä edellytetään tutkimuksen tekijän omia oivalluksia tai omaa panosta.
5. Oikeustiede on oikeudellinen ja tieteellinen käytäntö, mutta sen tuotoksia arvioidaan tiedeyhteisössä tieteen kriteerein, mikä ei tarkoita suinkaan, ettei sen yhteiskunnallisilla vaikutuksilla olisi merkitystä.

MITÄ OIKEUSTIEDE ON?

Oikeus tutkimuskohteena

Tieteellisen tiedon yleiset kriteerit, joihin oikeustiede ja oikeustieteilijä ovat sitoutuneet, eivät vielä riitä, sillä ne eivät vielä kerro oikeustieteen erityispiirteistä, siitä mitä *oikeustiede* on ja mitä sille ominaiset tutkimusmenetelmät ovat.

Oikeustiede voidaan määritellä tieteeksi, joka tutkii oikeutta. Kun määritämme oikeustieteen tutkimuskohteensa oikeuden kautta, emme saa rajata oikeutta vain voimassaolevaan oikeuteen tai yhteiskunnassa vallitseviin oikeudellisiin käytäntöihin, vaan oikeus on pidettävä avoimena kaikille oikeudellisille ilmiöille. Oikeusontologia eli oikeuden olemusoppi vastaa siihen kysymykseen, mitä oikeus on. Vastauksia tähän löytyy lukuisia.

Parempi olisi puhua oikeustieteistä, sillä kuten Simo Zitting aikoinaan totesi, oikeustiede ”käsittää useampia eri tieteenhaaroja”, joilla on ”eri päämäärät” ja jotka ”käyttävät eri tutkimusmenetelmiä” (Zitting 1970, 1113). Jotta voisimme pohtia, mitä tutkimusmenetelmiä oikeustiede käyttää ja mitkä menetelmät omaan työkalupakkiin pitäisi kuulua, on ensin määritettävä se, mistä oikeustieteen osa-alasta tutkimuksessa on kyse. Jaan oikeuden tutkimuksen tieteenhaarat kolmeen kokonaisuuteen: lainoppiin eli oikeusdogmatiikkaan, oikeusteoriaan ja oikeuden monitieteisiin eli oikeuden yleistieteisiin.

Lainoppi

Oikeustieteen perinteinen ydinalue on ollut lainoppi eli oikeusdogmatiikka, jonka tutkimuskohteena on voimassaoleva oikeus. Vastaus oikeuden

olemusopilliseen kysymykseen siitä, mitä oikeus on, kuuluu seuraavasti: ”oikeus on voimassaoleva eli pätevä ja velvoittava oikeus”.

Lainopin tutkimuskohteena on normien maailma eli pitämisen maailma. Sen tuottama tieto normien todellisuudesta on luonteeltaan normatiivista tietoa eli tieteellistä tietoa oikeusnormeista.

Lainopilla on perinteisesti ollut kaksi tehtävää: tulkinta ja systematisointi.

Lainoppi selvittää voimassaolevien oikeusnormien sisältöä. Tässä tehtävässään se esittää kahdenlaisia väitteitä oikeusnormeista: normikannanottoja ja tulkintakannanottoja. Normikannanotot ovat väitteitä siitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassaolevaan oikeuteen. Tällainen kannanotto on lause: ”Voimassaolevan oikeuden mukaan kiihotus kansanryhmää vastaan on kriminalisoitu.” Tulkintakannanotossa edetään pidemmälle ja väitetään jotain kyseisen oikeusnormin sisällöstä. Esimerkiksi seuraavasti: ”Kiihotus kansanryhmää vastaan kieltää sen, että jotakin ryhmää uhataan, panetellaan tai solvataan rodun, ihonvärin, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammautumisen perusteella. Siten ei vain uhkaaminen vaan jo solvaus on säännöksen perusteella rangaistava teko, mutta uhkauksen sisältävän viestin tulee olla levitetty yleisön keskuuteen tai olla sen saatavilla.”

Erottelu normikannanoton ja tulkintakannanoton välillä ontuu. Yhtäältä normikannanotto edellyttää jo oikeusnormin tulkintaa, kuten Kaarlo Tuori sanoo. Kun sanomme, että kiihotus kansanryhmää vastaan on kriminalisoitu, väitämme jo jotakin oikeusnormin merkityssisällöstä. Me emme tässä tapauksessa esitä normikannanottoa lakitekstin ilmaisusta vaan oikeusnormista. Toisaalta tulkintakannanotto sisältää normikannanoton. Kun määrittelemme, mitä termi ”solvaus” merkitsee, väitämme samalla, että termin sisältävä oikeusnormi on voimassaolevaa oikeutta. Itsenäisestä normikannanotosta voidaan puhua enintään silloin, kun sanotaan, että lakiteksti on muodollisesti pätevä eli syntynyt perustuslain mu-

kaisessa järjestyksessä eikä oteta mitään kantaa oikeusnormin sisältöön. (Tuori 2000, 308-309.) Itsenäinen normikannanotto on esimerkiksi lause: ”Rikoslain 11 luku sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan on perustuslain mukaisessa järjestyksessä säädetty ja siksi muodollisesti pätevä”. Mutta jos lisäämme, että ”kyseisen luvun säännökset ovat perus- ja ihmisoikeusperiaatteiden mukaisia ja sisällöllisesti päteviä”, niin normikannanottoon sisältyy jo tulkintakannanotto.

Lainoppi tutkii siis sitä, mikä on voimassaolevaa oikeutta ja mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä (esimerkiksi lainvalmisteluasiakirjat ja Euroopan Unionin tuomioistuimen tai KKO:n päätöstekstit) löytyvällä materiaalilla on.

Ennen kuin etenemme, on syytä selventää oikeusnormin käsitettä, koska sillä on olennainen merkitys lainopin keskeisimmän menetelmän, tulkinnan, kannalta. Se selventää myös, miksi normikannanotto on pääsääntöisesti aina myös tulkintakannanotto.

Oikeusnormilla voidaan tarkoittaa useita asioita. Se voi tarkoittaa lakikielen ilmaisua, ilmaisun sisältöä tai ilmaisun ja sisällön yhdistelmää.

”Oikeuslähteet antavat kielellisesti muotoiltua informaatiota oikeusjärjestyksen sisällöstä” (Tuori 2003, 50). Avataan tätä lausetta. Lähdetään liikkeelle lakitekstin ilmaisuista. Laki sisältää oikeusnormilauseita, jotka antavat kielellisessä muodossa informaatiota oikeusnormeista. Esimerkiksi huoneenvuokralain 5 § sisältää seuraavan oikeusnormilauseen: ”Vuokrasopimus ja sen muutos on tehtävä kirjallisesti. Jollei vuokrasopimusta ole tehty kirjallisesti, sen katsotaan olevan voimassa toistaiseksi.” Tämä oikeusnormilause antaa informaatiota oikeusnormista, joka edellyttää, että vuokrasopimus on tehtävä kirjallisesti tai muussa tapauksessa se on voimassa toistaiseksi. On siis tehtävä ero oikeusnormilauseen ja oikeusnormin välillä. Oikeusnormilause on kielen tasolla, kun taas oikeusnormi on oikeusjärjestyksen tasolla (vrt. Aarnio 2010, 30).

Oikeusnormilause siis ilmaisee oikeusnormin:

Kielen taso / Ilmaisu <i>Oikeusnormilause</i>
Oikeusjärjestyksen taso / Sisältö <i>Oikeusnormi</i>

Täsmennettäessä oikeusnormin käsitettä voidaan sanoa, että oikeusnormi koostuu ilmaisusta ja sisällöstä eli oikeusnormilauseesta ja ajatussisällöstä. ”Nämä puolet yhdessä muodostavat asian, jota jäljempänä sanotaan normiksi” (Aarnio 1978, 64). Oikeusnormin koostumus on siten seuraava:

Oikeusnormilause	Oikeusnormi
Oikeusnormin ajatussisältö	

Mikä sitten lainopin tehtävä on? Lainopin tutkimuskohteena ovat oikeusnormit ja sen materiaalina oikeusnormilauseet. Tulkinta on se, mikä välittää oikeusnormilauseetta ja oikeusnormin sisältöä (vrt. Tuori 2003, 50). Lainopin tehtävänä on siten tulkintakannanotoissaan selvittää oikeusnormilauseen sisältöä. Oikeusnormien merkitykset ovat siten tulkinnan tasolla. Lainoppi esittää tulkintakannanoton oikeusnormin merkityssisällöstä ja samalla se esittää normikannanoton siitä, että kyseinen oikeusnormi kuuluu voimassaolevaan oikeuteen. Kuvaan tarkemmin tulkintaa myöhemmin.

Koska lainoppi ei nykyisin keskity vain oikeussääntöjen tutkimiseen vaan myös oikeusperiaatteisiin (oikeusnormin käsite sisältää sekä säännöt että periaatteet), sen tehtävänä on myös oikeusperiaatteiden punninta ja niiden yhteensovittaminen, mikä edellyttää aina myös oikeusnormien tulkintaa. Lainoppi tuottaa siten myös punnintakannanottoja, joihin sisältyy tulkintakannanotto.

Lainoppi systematisoi voimassa olevaan oikeutta. Lainsäätäjän tuottamat oikeusnormit muodostavat materiaalin, jota lainoppi oikeudenaloittain järjestää ja rakentaa sen pohjalta yhtenäistä ja johdonmukaista oikeusjärjestelmää. Lainopin systematisointityössä keskeistä on tutkia ja jäsentää oikeudenalojen käsitteitä (tahallisuus, sopimus), oikeusperiaatteita (syyllisyysperiaate, sopimusten sitovuus- ja kohtuusperiaate) ja teoreettisia rakennelmia (tahallisuusteoriat, sopimusteoriat). Kimmo Nuotio katsoo, että oikeudenalakohtaisilla yleisillä opeilla on yhteys ”olennaisiin oikeudellisiin arvoihin, kuten ennakoitavuus ja yhdenvertaisuus”. Lisäksi niiden hallinta on hänen mukaansa osa juristin itseymmärrystä, ammattitaitoa, minkä takia niillä on keskeinen merkitys oikeustieteellisessä koulutuksessa. (Nuotio 2004, 1275-1276.) Niinpä yleisten oppien oikeudenalankohtainen jäsentäminen ja muotoilu on lainopin merkittävä tehtävä.

Tulkintaa on pidetty lainopin praktisena ulottuvuutena. Tulkintalainoppia on yleensä kutsuttu käytännölliseksi lainopiksi. Myös oikeusperiaatteiden punninta ja tasapainottaminen kuuluvat ensisijaisesti käytännölliseen lainoppiin. Systematisointia teoreettisena ulottuvuutena on puolestaan kutsuttu teoreettiseksi lainopiksi. Käytännöllinen ja teoreettinen lainoppi eivät kuitenkaan ole irrallisia vaan vuorovaikutussuhteessa toisiinsa (Aarnio 1997, 37). Systematisointi edellyttää myös tulkintaa ja lainopin tulkinnassa painotetaan systematisointia. Hannu Tolosen mukaan oikeustieteellä on oikeuden systeemiin suuntautunut rationaalisuutensa, joka poikkeaa tuomarin ja lainsäätäjän soveltamiseen suuntautuneesta rationaalisuudesta (Tolonen 2003, 133).

Koska lainoppi antaa kuvauksen voimassaolevasta oikeudesta, sen voi sanoa olevan kuvaavaa eli deskriptiivistä tiedettä. Lainopin lauseet kuvaavat voimassaolevan oikeuden sisältöä. Mutta lainoppi ei ole puhdas kuvaus oikeudesta. Sen lauseet ovat aina myös voimassaolevan oikeuden merkitysisältöä koskevia kannanottoja siitä, kuinka oikeutta pitää tulkita, punnita ja systematisoida. Normikannanotot lakitekstien muodollisesta pätevyydestä ovat puhtaasti deskriptiivisiä lauseita, mutta

muutoin lainopin tuottamat ”kuvaukset” voimassaolevasta oikeudesta ovat normatiivisia kannanottoja. Niinpä lainoppi on kahdella tavalla normatiivinen tiede: sekä sen tuottaman tiedon (tulkintakannanotot ja systematisoinnit) että sen kohteen (normit) suhteen.

Lainopin harjoittajalla on sisäinen näkökulma oikeuteen. Se tarkoittaa, että hän on sitoutunut voimassaolevaan oikeuteen. Toiseksi se tarkoittaa, että hän osallistuu oikeudellisiin käytäntöihin myös suppeassa mielessä, mihin oikeustieteen ohella lasketaan mukaan lainsäätäjä ja lainsoveltaja. Laajassa mielessä oikeudellisiin käytäntöihin voi osallistua kuka tahansa oikeusyhteisön jäsen ottaessaan kantaa oikeusnormeihin tai tuomioistuinratkaisuihin. Häneltä ei myöskään edellytetä vastaavaa sitoutumista voimassaolevaan oikeuteen, vaan esimerkiksi kansalaisaktivisti voi kritisoida oikeutta moraalisiin argumentein. Lainoppinut ei voi lainoppia harjoittaessaan tehdä näin, vaan hänen on haettava oikeuden kritiikin mitapuut positiivisen oikeuden sisältä käsin. Tämä ei tarkoita, että lainopin harjoittaja muissa rooleissa – esimerkiksi osallistuessaan oikeuspoliittiseen keskusteluun, lainvalmistelutyöhön tai arvioidessaan oikeudenalansa yhteiskunnallisia vaikutuksia – olisi sidottu voimassaolevaan oikeuteen. Hän on sitoutunut vain ja ainoastaan esittäessään sisäisestä näkökulmasta käsin tulkinta- ja systematisointikannanottoja.

Tieteen periaatteiden kannalta hieman oudoksuttavaa sitoutumista voimassaolevaan oikeuteen voi perustella sillä, että lainopin tuottamalla tiedolla on asema oikeuslähdeopissa. Toisaalta jos lainoppi määrittää tieteiliseksi tiedoksi *voimassaolevasta oikeudesta* eikä oikeudesta ylipäätänsä, niin sitoutuminen ei vähennä tai poista lainopin tieteellisyyttä.

Lainopin puitteissa monesti myös vertaillaan kotimaista oikeusjärjestystä, sen normeja ja käytäntöjä, muiden maiden oikeusjärjestyksiin. Tämä hyödyntää niin lainopin tulkinta- ja systematisointityötä kuin lainvalmistelua. Oikeusvertailu on oikeustieteen itsenäinen osa-alue, joka on nimenomaisesti keskittynyt oikeusvertailuun ja sen teoreettisiin ja metodologisiin kysymyksiin.

Oikeusteoria

Oikeusteorian tutkimuskohteena ovat oikeuden ja oikeustieteen yleiset kysymykset. Se käsittelee kaikille oikeudenalaille yhteisiä käsitteitä ja oikeusperiaatteita sekä voimassaolevaa oikeutta kokonaisuudessaan. Sen ydinalueeseen kuuluu oikeuslähdeoppi, oikeuden tulkinta-, soveltamis- ja argumentaatioteoriat, oikeusnormiteoria, oikeuden pätevyysteoriat, oikeustieteen epistemologia ja metodologia. Edelleen sen tehtävänä on rakentaa hyvän oikeudellisen perustelun malli, sen sijaan, että se vain kuvailisi lainopin tulkintatapoja, ”sillä mallinrakennus on kaiken teorian ydin” (Aarnio 1997, 49).

Oikeusteoriaan kuuluu myös määrätyn oikeustyyppin – esimerkiksi moderni länsimaisten demokratioiden oikeus – olemuksen ja sen peruspiirteiden jäsentäminen ja rekonstruktio.

Oikeusteorian tehtävänä on usein pidetty lainopin ja juristien käytännön tarpeiden palvelemista. Osittain näin on, sillä oikeusteoria antaa oikeustieteilijöille ja muille juristeille kokonaiskuvan oikeudesta, sen keskeisistä käsitteellisistä, normatiivisista ja metodisista elementeistä, jotka ovat edellytys oikeuden ymmärrykselle. Se myös antaa juristille ”tietoisuuden siitä, mitä hänen ajattelunsa pohjimmiltaan on”, joten se on ”välttämätön juristin *itseymmärryksen* saavuttamiseksi” (Aarnio 1978, 19). Samalla kuitenkin oikeusteoria on oma itsenäinen tutkimusalansa omine tutkimuskysymyksineen ja tiedonintresseineen. Se tuottaa myös sellaista tietoa oikeudesta, joka ei suoranaisesti palvele oikeudellisia käytäntöjä. Väliillisesti tällainen tieto saattaa hyödyttää muitakin kuin oikeuden teoreetikkoja ja filosofiä.

Oikeusteoreetikon näkökulma oikeuteen on pääsääntöisesti sisäinen eli hän on sitoutunut voimassaolevaan positiiviseen oikeuteen ja arvioi oikeutta sen sisäisin mittapuuin. Toisaalta kriittisessä oikeusopissa tiukkaa pitäytymistä sisäisessä näkökulmassa on kritisoitu ja tutkimusnäkökulmaa on laajennettu filosofiaan, etiikkaan ja politiikkaan.

Oikeuden monitieteet

Oikeuden monitieteitä, joita voidaan nimittää myös oikeuden yleistieteiksi tai kontekstiteiteiksi, kuvaa hyvin niistä toisinaan käytetty nimitys *law and, "oikeus ja"*.

Määritettäessä oikeuden monitieteiden tutkimusalojen metodologiaa ratkaisevassa asemassa on "ja"-sanana jälkeen tuleva määritelmä eli se, mikä on kyseisen monitieteisen oikeusopin taustatiede. Oikeutta nimittäin tarkastellaan toisen tieteen näkökulmasta – filosofia, historia, kansantaloustiede, yhteiskuntatiede, sukupuolitutkimus, taiteentutkimus, psykologia, kirjallisuustiede, poliittinen teoria, jne. – ja/tai tietyistä konteksteistä – olevan olemisen, ajallisuus, yhteiskunta, valta, politiikka, talous, kulttuuri, sukupuoli, kirjallisuus, tiedostamaton, etiikka, jne. Seuraava kuvaus oikeuden monitieteistä on vain suuntaa-antava, sillä muitakin monitieteitä on ja kuvaukset oikeuden osa-alojen sisällöstä ovat vain viittauksenomaisia. Suosittelen perehtymään oikeuden osa-alojen asiantuntijoiden kirjoituksiin.

Oikeusfilosofiaa on pidetty osana oikeusteoriaa eikä sillä siksi ole Suomessa itsenäisen oppiaineen asemaa. Mutta sen ei tarvitse "olla oikeusteoriaksi pelkistynyttä tiedettä, joka tarjoaa oikeustieteelle käsitteellisiä apuvälineitä sovellettavaksi" (Minkkinen 2002, 140.) Oikeusfilosofia on siten oikeusteoriasta eroava erityistiede, oikeustieteen ja filosofian itsenäinen osa-alue. Nimensä mukaisesti se on oikeuden filosofista ajattelemisesta, oikeuden ilmiön filosofointia. Oikeusfilosofia ei ole sitoutunut voimassaolevaan oikeuteen eikä sen tehtävänä ole lainopin tai juristien käytännön tarpeiden palveleminen, mikä ei suinkaan tarkoita, ettei se olisi juristikunnalle hyödyllistä.

Oikeushistoriassa oikeus hahmotetaan ajan ja paikan kontekstissa ja se tutkii oikeudellisten ilmiöiden – esimerkiksi oikeusnormien, oikeudellisten käytäntöjen, instituutioiden, katsomusten ja ajattelun sekä oikeustieteen – historiallista kehitystä.

Oikeussosiologia tutkii oikeutta yhteiskunnallisena ilmiönä ja toiminta-alueena hahmottaen oikeuden ja muiden yhteiskunnallisten toiminta-alueiden välisiä vuorovaikutussuhteita.

Oikeustaloustiede tutkii oikeuden sisällön vaikutusta talouden toimintaan sekä oikeusnormien taloudellista tehokkuutta.

Oikeuden ja sukupuolen (*law and gender*) tutkimukseen kuuluu positiivisen oikeuden ja oikeudellisten käytäntöjen vaikutukset sukupuolten ja vähemmistöjen näkökulmista. Se käyttää etenkin lainopin, yhteiskuntatieteiden ja sukupuolitutkimuksen metodeja.

Viime vuosikymmeninä on kehittynyt monia kansainvälisesti merkittäviksi tulleita monitieteisiä oikeustieteen osa-aloja. Tällaisia ovat:

Oikeus ja kirjallisuus tutkii yhtäältä sitä kuinka oikeus normina tai käytäntönä ilmenee kirjallisuudessa ja toisaalta oikeudellisen toiminnan kielellisyyttä ja kerronnallisuutta.

Psykoanalyttinen oikeustiede analysoi oikeudellisten käytäntöjen, kielen ja instituutioiden taustalla vaikuttavia tiedostamattomia sääntöjä ja rakenteita sekä subjektin halun suhdetta lakiin.

Oikeusetiikka tutkii oikeusnormien ja oikeudellisten käytäntöjen oikeudenmukaisuutta sekä juristin eettisiä velvoitteita ja ammattieettisiä normistoja.

Oikeusantropologia on oikeuden kulttuuriantropologiaa, joka havainnoi ja tutkii eri ihmisyyhteisöjen rakenteita ja käytäntöjä, niiden tapoja järjestää yhteisöllinen elämä ja konfliktinratkaisu.

Näkökulma oikeuteen monitieteisissä oikeusopeissa on pääsääntöisesti ulkoinen, tarkkailijan näkökulma, jossa ei ole välttämättä sitouduttu voimassaolevaan oikeuteen. Niiden tuottama tieto oikeudesta on pääosin luonteeltaan ei-dogmaattista. Toisinaan on katsottu, että oikeusteoria ja monitieteiset oikeusopit olisivat lainopin aputieteitä. Aivan näin ei ole. Ne ovat itsenäisiä oikeustieteen osa-alueita omine teorioineen, metodeineen ja kysymyksenasetteluineen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei niiden tuottama tieto oikeudesta voisi tukea ja palvella lainoppia ja

olla perusteena lainopin tulkinnoille, punninnoille ja systematisoinneille tai etteivät ne itsessään voisi esittää tulkinta-, punninta- ja systematisointikannanottoja.

Oikeustieteellisen tiedon totuus

Minkälaista oikeustieteen eri osa-alueiden tuottama totuus on luonteeltaan? Mitä tarkoitamme, kun sanomme, että tutkielman tulkinta työehtosopimuslain 8 §:n työtaistelujen välttämisestä, väitöskirjan konstruoimat bio- ja lääkintäoikeuden yleiset opit tai tutkimuksen kuvaus suomalaisen tuomioistuinlaitoksen kehityksestä on tosi?

Vastausta tulee hakea filosofisista totuusteorioista, jotka määrittävät totuutta eri tavoin. Korrespondenssiteorian eli vastaavuusteorian mukaan totuus on vastaavuutta todellisuuden ja siitä esitetyn väitteen välillä. Tottuus on siten kielen ja maailman välinen suhde, missä väitelause on tosi, kun se vastaa todellisuutta. Epätosi väite taas ei vastaa tosiasioita. Koherenssiteorian mukaan väite, lause tai uskomus on tosi, jos se on yhteensopiva eli koherentti muun totena pidetyn tiedon kanssa. Tottuus on väittämien järjestelmän kokonaisuuden ominaisuus, joten väitettä verrataan muihin väitteisiin, havaintoihin ja teorioihin. Konsensusiteorian totuus on yksimielisyyttä ja yhteisymmärrystä siitä, että jokin väite on tosi. Totuuden kriteerinä on siten yleinen hyväksyntä. Pragmatistinen teoria arvioi väitteen totuuden sen perustalta onko se tehokas ja toimiva.

Jos opiskelija Arvo Tuuli väittää, että Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta sijaitsee Arne Ervin suunnittelemassa Porthaniassa, niin korrespondenssiteorian mukaan lause on tosi, koska tämä asiantila vallitsee todellisuudessa (olemisen maailmassa). Jos Arvo Tuuli jatkaa väittämällä, että rakennus on kaunis modernistinen kokonaisuus, niin emme voi sanoa lauseen olevan tosi samalla tavalla kuin edellä, sillä kauneus ei ole vastaavalla tavalla empiirisessä maailmassa havaittavissa

oleva tosiasia. Myös se, mikä modernismin merkityssisältö on, vaatii tulkintaa. Samankaltaisessa tilanteessa on lainoppinut. Jos Arvo Tuuli väittää, että Suomessa on ollut käytössä kuolemanrangaistus sodan jälkeen, voimme sanoa väitteen olevan korrespondenssiteorian mukaan epätosi, koska se ei vastaa rangaistuskäytännön todellisuutta. Viimeisen kerran kuolemanrangaistusta käytettiin 3. syyskuuta 1944, jolloin kolme venäläistä desanttia tuomittiin ja teloitettiin. Kun Arvo Tuuli perustelee väitettään sillä, että kyllä Suomen rikoslaki edelleen mahdollistaa kuolemanrangaistukseen tuomitsemisen ainakin joukkotuhonnasta, me voimme vastata, että rikoslain 6 luvun 1 §:n rangaistuslajeja koskeva lakiteksti – jossa lukee: ”Yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus” – on säädetty perustuslain mukaisessa järjestyksessä, joten se on muodollisesti pätevä eikä lakitekstissä ole sanaa kuolemanrangaistus. Voimme todeta, että tämä normikannanotto on tosi korrespondenssiteorian mielessä, koska lakitekstistä löytyy normikannanotossa siteerattu lause. Tämä on kuitenkin eri asia, kuin se, että vastaisimme Arvo Tuulelle, ettei Suomen oikeusjärjestyksessä ole sellaista oikeusnormia, joka sallisi kuolemanrangaistuksen. Vaikka tässä tapauksessa tulkinta on yksiselitteinen, se ei kuitenkaan muuta sitä, että emme pääse käsiksi oikeusnormin merkityssisältöön muutoin kuin tulkinnan kautta. Tulkinnan osuus on jo aivan eri luokkaa, kun määrittelemme, mitä rikoslain tahallisuus tai oikeustoimilain 36 §:n kohtuusperiaate merkitsee.

Lainopin totuus oikeusnormeista on siis ”heikompaa” kuin empiirisesti havaittavissa oleva totuus (joskin filosofiassa on myös kyseenalaistettu korrespondenssiteoria kokonaisuudessaan). Koherenssiteorian mukaan tutkintakannanotto on tosi, jos se on yhteensopiva oikeusjärjestelmän kokonaisuuden ja lainopin tulkinta- ja systematisointitradition kanssa. Konsensusteorian mukaan se on tosi, jos oikeusyhteisö (esimerkiksi suomalaiset oikeustieteilijät ja tuomarikunta) hyväksyvät sen yksimielisesti tai ainakin valtaosiltaan. Pragmatistisen teorian mukaan se on tosi,

jos se edistää lain tarkoitusperiä. Oikeusteorian väittämien totuutta tulee siten arvioida ensisijassa koherenssi- ja konsensusteorian, mutta myös pragmatistisen teorian, kriteerein.

Lainopin piirissä on myös tutkittu oikeusnormien sijasta oikeudellisia käytäntöjä, erityisesti tuomioistuinikäytäntöä, joka kuuluu empiirisesti havainnoitavaan olemisen maailmaan. Tutkija voi esittää tilastoja rangaistuskäytännöstä, joita voidaan verrata tuomioistuinten ratkaisuihin. Tilastojen totuutta voidaan arvioida koherenssiteorian totuuskriteerein. Mutta voimmeko enää koherenssiteorian avulla arvioida seuraavaa Arvo Tuulen väitettä: ”Sananvapauden ja yksityisyyden suoja koskevissa tapauksissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa on lukuisia kertoja päädytty eri ratkaisuun kuin KKO:ssa.” Voimme käydä läpi ihmisoikeustuomioistuimen tapaukset ja todeta, että näin on todellisuudessa tapahtunut. Koherenssiteoria näyttäisi toimivan. Mutta jos Arvo Tuuli haluaisi sanoa jotain ratkaisujen sisällöstä, siitä mitä tosiasioita ja oikeusnormeja tuomioistuimet ovat ottaneet huomioon, siitä kuinka tuomioistuimet ovat punninneet sananvapauden ja yksityisyyden suojan periaatteita ja vieläpä esittäisi Suomen lainsäädäntöön ja tuomioistuinratkaisuihin perustuvan tulkintakannanoton, hän on jo tulkintakannanottojen normatiivisessa maailmassa, jossa koherenssiteoria ei päde.

Empiirisen oikeussosiologian tuottamaa tietoa on taasen mahdollista arvioida korrespondenssiteorian kriteerein samoin kuin väitteitä konkreettisista historiallisista tapahtumista toisin kuin oikeusfilosofian tai aatehistorian totuutta. Edellä sanottu on kuitenkin yksinkertaistus, johon oikeussosiologi, oikeusfilosofi tai oikeushistorioitsija voisi huomauttaa: ”malttia!”. Näin koska oikeuden monitieteiden taustatieteissä käydään jatkuvaa keskustelua kyseiseen tieteeseen soveltuvista totuusteorioista. Tässä yhteydessä tähän keskusteluun ei voi mennä, vaan oikeuden monitieteitä harjoittavan tulisi perehtyä taustatieteen tieteenteoreettiseen keskusteluun.

Oikeustieteen tiedonintressi

Kuten sanottua oikeustieteellä on kaksoiskansalaisuus tieteen ja oikeudellisten käytäntöjen maailmassa. Oikeustiede, kuten akateeminen tutkimus ja opetus ylipäättänsä, toimii yhteiskunnassa. Oikeustieteen tiedonintressit ovat oikeustieteen tekemisen yhteiskunnallisia ehtoja. Ne vaikuttavat siihen, mitä ja miksi tutkitaan. Siten ne vaikuttavat niin tutkimuksen näkökulmaan että siinä käytettäviin menetelmiin.

Aulis Aarnio puhuu ”lainopillisesta tiedonintressistä” tarkoittaen lainopille tieteiden yhteiskunnallisessa työnjaossa tullutta tehtävää vastata oikeusjärjestyksen sisältöä koskevaan kysymykseen (Aarnio 2011, 1-2).

Lainoppi osallistuu keskusteluun voimassaolevasta oikeudesta ja sen tuottamalla tulkintakannanotoilla ja systematisoinneilla on asema oikeuslähdeopissa, kuten on jo todettu. Lainopin tulkintatoiminta muistuttaa tuomioistuinten tulkinta- ja ratkaisutoimintaa, mutta samanaikaisesti eroaa niistä. Ensinnäkin lainopin tulkintakannanottoja ja niiden perusteluja arvioidaan tieteen kriteerein. Toiseksi tuomioistuimilla on ratkaisupakko, mitä lainoppineella ei ole. Kolmanneksi tuomioistuin, joka painottaa soveltamista, tulkitsee oikeusnormeja korostetusti tapauksen erityispiirteistä lähtien, kun taas ”oikeustieteen tulkinta suuntautuu oikeusjärjestelmään ja sen systemaattisiin piirteisiin” (Tolonen 2003, 133).

Lainoppineet osallistuvat aktiivisesti myös lainvalmisteluun sen eri vaiheissa. Lainoppi palvelee siten oikeudellisia käytäntöjä. Lisäksi lainoppi palvelee juristikunnan käytännön tarpeita. Muillakin oikeustieteen osa-alueilla on katsottu olevan ainakin jossain määrin vastaavia tehtäviä.

Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä, että niin lainoppi kuin oikeustieteet kokonaisuudessaan ovat tiedettä eikä tieteellisyyden kriteereistä tule antaa periksi käytännön palvelutehtävän edessä. Oikeustieteen piirissä voidaan siten perustellusti tuottaa myös sellaista tietoa oikeudesta, joka ei millään tavoin palvele oikeudellisia käytäntöjä.

Oikeustieteen tiedonintressiä voidaan tarkastella myös Jürgen Habermasin esittämän kolmen tiedonintressin kautta: 1) Tekninen tiedonintressi on pyrkimystä saada teknistä tietoa luonnon hallitsemiseksi ja manipuloinniksi. Se tuottaa lainalaisuuksia, kausaaliselityksiä ja ennusteita. 2) Praktisessa eli käytännöllisessä tiedonintressissä on kyse tiedon siirtämisestä sukupolvelta toiselle, perinteen ja merkitysten tulkitsemisesta ja ymmärryksen lisäämisestä. 3) Emansipatorinen eli kriittinen tiedonintressi painottaa vapautumista perinteen kahleista, vallasta ja yhteiskunnallisesta pakotuksesta. (Habermas 1971.)

Lista on puutteellinen. Siksi Ilkka Niiniluoto lisää listaan neljäntenä teoreettisen tiedonintressin, jonka tehtävänä on palvella systemaattisen ja kokonaisvaltaisen maailmankuvan rakentamisen päämäärää (Niiniluoto 1997, 73).

Oikeustieteellä on useita eri tiedonintressejä. Lainopillinen tiedonintressi on praktista tiedonintressiä, joka tuottaa merkityksiä ja lisää ymmärrystä voimassaolevasta oikeudesta. Vaihtoehtoisen ja kriittisen lainopin tiedonintressi on praktisen ohella emansipatorinen. Tuomioistuinten toimintaa ennustettaessa tiedonintressi on tekninen.

Oikeusteoriassa ja oikeusfilosofiassa painottuu teoreettinen tiedonintressi, empiirisessä oikeussosiologiassa tekninen ja praktinen, oikeuspsykoanalyysissä emansipatorinen, jne.

Nämä määritelmät ovat vain esimerkkejä, sillä tiedonintressit voivat vaihdella oikeustieteen eri osa-alueiden sisällä riippuen tutkimuksen peruslähtökohdista ja teoreettisista sitoumuksista. Olennaista on, että tutkija tiedostaa tutkimuksensa tiedonintressit, jolloin hän voi myös suhtautua niihin kriittisesti pitäen mielessä sen, että yhteiskunnalliset intressit eivät saa ohjata tutkimuksen tekemistä ja sen lopputulemia.

Yhteenveto

1. Oikeustiede on monikollinen tiede.
2. Oikeustieteet voidaan jaotella lainoppiin eli oikeusdogmatiikkaan, oikeusteoriaan ja monitieteisiin oikeusoppeihin.
3. Oikeuden tutkimuskohteen – oikeus – avoimuus saattaa hämmentää, jos hakee selkeää määritelmää oikeustieteen tutkimuskohteelle. Tämä ei ole oikeustieteen ongelma vaan rikkaus. Oikeuden ilmiön moninaisuus on lähde, joka mahdollistaa oikeustieteen jatkuvan uusiutumisen.
4. Oikeustiede ei ole suppea-alainen itseensä sulkeutuva staattinen erityistiede vaan dynaaminen ja monimuotoinen tieteenala, joka on aktiivisesti vuorovaikutuksessa muiden tieteenalojen kanssa.
5. Oikeustieteellisen tiedon totuus on pääsääntöisesti arvioitava muiden kuin korrespondenssiteorian kriteerein. Keskeistä oikeustieteessä on koherenssi- ja konsensusteoriat.
6. Lainopin tehtävänä on tuottaa tietoa voimassaolevasta oikeudesta, mutta yleisemmin oikeustieteen tiedonintressit riippuvat kulloinkin tehtävästä tutkimuksesta.

MITKÄ OIKEUSTIETEEN TUTKIMUSMENETELMÄT OVAT?

Oikeustieteen menetelmät riippuvat siten siitä, millä osa-alalla oikeustiedettä harjoitetaan. Siksi esittelen oikeustieteen tutkimusmenetelmät edellisen jaottelun mukaisesti.

Lainoppi

Lainopin metodiset juuret löytyvät 1100-luvun Bolognan yliopiston glosaattorien ja kommentaattorien tekemistä reunahuomautuksista ja kommentaareista keisari Justinianuksen aloitteesta 500-luvulla koostettuun roomalaisen oikeuden koonnokseen *Corpus Iuris Civilis*.

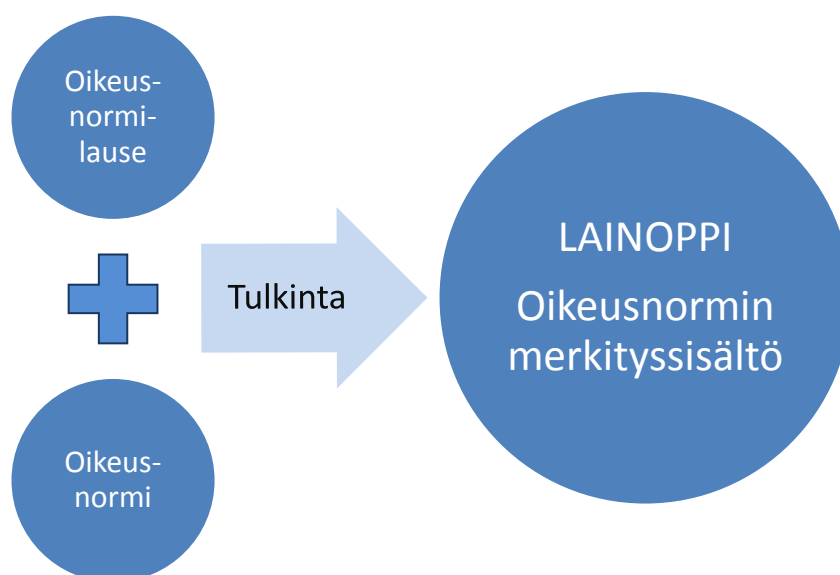
Lainoppi on oikeudellisia tekstejä tutkiva tulkintatiede. Se on merkitysten tiedettä. Niinpä sen metodit ovat ennen kaikkea tulkinnan menetelmiä. Oikeustieteen sukulaistieteinä voidaan tässä mielessä pitää yhtäältä kirjallisuustiedettä ja teologiaa, joiden ydinalueena on tekstien tulkinta, ja toisaalta kielitiedettä, etenkin semantiikkaa eli merkitysoppia, joka tutkii sanojen ja tekstien merkityksiä.

Lainopin metodeille olennaisia ovat tulkinta-, punninta-, ratkaisu- ja oikeuslähdenormit.

Lainoppi tutkii oikeusnormeja, niiden ajatussisältöjä, joista oikeusnormilauseet antavat informaatiota. Lainoppinut on siten vangittuna kielen maailmaan. Siksi lainopin keskeisenä menetelmänä on tulkinta. Lainopin on operoitava ”kielellisessä asussa olevan materiaalin kanssa” eikä kielen avulla ”ole mahdollista saada lakitekstejä. lainvalmisteluasiakirjoja ym. ratkaisumateriaalia yksikäsitteiseksi, merkityssisällöltään eksaktiksi” (Makkonen 1970, 1068). Kielen monimerkityksisyyden johdosta on harhaanjohtavaa sanoa, että lainoppi objektiivisesti kuvaa oikeusnormilauseen taustalla olevaa totuutta eli lauseen ilmaisemaa oikeusnor-

mia. Pikemminkin oikeusnormilause antaa informaatiota oikeusnormin ajatussisällöstä, jota lainoppi tulkinnallaan pyrkii selvittämään, selventämään, täsmentämään ja ilmaisemaan. Kaarle Makkosen mukaan tulkinnassa ei ole kyse siitä, mikä jonkin oikeusnormilauseen merkityssisältö on, vaan siitä, minkä merkityksen ratkaisija sille antaa. ”Tulkinta on merkityssisällön antamista, ei sen toteamista”. (Makkonen 1981, 132.) Kielestä ja sen luonteesta seuraa objektiivisen tulkinnan mahdottomuus ja siksi tulkinta ”on aina jossain määrin subjektiivista” (Lindroos-Hovinheimo 2011, 297).

Lainopin metodiopin kannalta olennaisen tärkeää on siis tiedostaa oman toiminnan luonne eli se, että lainoppi tuottaa tulkinnan menetelmillä oikeusnormin merkityssisällön. Asia voidaan kuvata seuraavasti:

Lainoppi on tulkintatiedettä, mutta mitä tulkinta sitten on? Aulis Aarniota mukaillen tulkinnan peruspulma voidaan kuvata seuraavasti (Aarnio 1989, 194):

Tulkintametodit ovat niitä työkaluja, joita lainoppia harjoittava käyttää siirtymässä tulkintapelin nappuloista – tulkintaperusteista eli oikeuslähteistä – tulkintatuloksiin eli tulkintakannanottoihin.

Raimo Siltala puolestaan kirjoittaa: ”Keskeistä lainopin metodille on perusteltavissa ja toistettavissa oleva ajatuksellinen siirtymä määrätyn fakta- ja normipremissin yhdistelmästä määrättyyn oikeudelliseen tulkintalauseeseen” (Siltala 2003, 498). Lainopin tutkimusmenetelmät ovat lyhyesti sanottuna ne työkalut, joita käytetään siirryttäessä oikeuslähteistä ja oikeustapauksen faktoista eli tosiasiakuvauksesta tulkintakannanottoon. Oikeustapauksen tosiasiatkaan eivät ole objektiivisina totuuksina annettuina, vaan on selvitettävä, mitkä faktat ovat oikeudellisesti merkityksellisiä ja mitkä eivät. Tosiasiatkin edellyttävät tulkintaa.

Tulkintametodeja ovat ensinnäkin ennalta annetut tulkintanormit. Tällaisia tulkintaa määrittäviä periaatteita ovat:

- 1) *Sanamuodon mukaisessa tulkinnassa* eli kirjaimellisessa tai kielipillisessä tulkinnassa pitäydytään lakitekstin ilmaisun luonnollisen kielen eli arkikielen mukaisessa normaalimerkityksessä. Ilman riittävää perustetta ei lakikielen ilmaisulle tule antaa yleisestä kielenkäytöstä poikkeavaa merkitystä.

Toisaalta laissa voidaan määrittää termeille luonnollisesta kielestä eroava oikeudellinen merkitys (esimerkiksi tahallisuus). Myös pitäytyminen ilmaisun oikeudellisessa merkityksessä on sanamuodon mukaista tulkintaa. Tulkitsijan on siis ensin selvitettävä onko lakikielen ilmaisun termeillä erityinen oikeudellinen merkitys. Lakikielen erityisterminologia syrjäyttää yleiskielen merkityksen.

Lakitekstissä oleville ilmauksille ei tule antaa eri yhteyksissä eri merkityksiä ilman hyviä perusteita. Lakitekstiä ei myöskään saa tulkinta niin, että jokin sen osa jäisi merkityksettömäksi.

Mutta tähän eivät tulkintaongelmat lopu, sillä luonnollisen tai oikeudellisen kielen termeillä ei ole yhtä ainoaa oikeaa merkitystä. Termien merkitys riippuu siitä, missä yhteydessä ja miten niitä käytetään.

2) *Systemaattisessa tulkinnassa* lakitekstin ilmaisua tulkittaessa otetaan huomioon muut oikeusnormit, oikeudenalan yleiset opit, lainopin teoriat, oikeusjärjestyksen systematiikka ja logiikka sekä oikeusjärjestys kokonaisuudessaan.

3) *Historiallisessa tulkinnassa* selvitetään lainsäätäjän tarkoitus, jota selvitetään ensisijaisesti lain esitöistä. Lainsäätäjän tarkoitus on lainopin tulkinnan kautta muodostettu.

4) *Vertailevassa tulkinnassa* suomalaista lakitekstin ilmaisua tulkitaan ottamalla huomioon jonkin muun maan oikeus.

5) *Supistavassa ja laajentavassa tulkinnassa* lakitekstin ilmaisulle annetaan luonnollisen kielen merkityksen tai sanamuodon mukaisen tulkinnan tuottamaa merkityssisältöä suppeampi tai laajempi merkityssisältö.

6) *Analogisessa tulkinnassa* oikeusnormia verrataan samankaltaisiin tapauksiin, jotka ovat lakitekstin ilmaisun ulkopuolella ja sen merkityssisältöä laajennetaan niin pitkälle, että sitä sovelletaan näihinkin tapauksiin. *Vastakohtaispäätelyssä* taas päädytään siihen, että oikeusnormia ei sovelleta sanamuodon ulkopuolisiin tilanteisiin.

7) *Teleologisessa eli tarkoitusperäopillisessa tulkinnassa* selvitetään ensiksi ne tavoitteet, joita sääntelyllä pyritään edistämään. Sen jälkeen arvioidaan eri tulkintavaihtoehtojen tosiasialliset seuraukset. Lopulta tulkintavaihtoehtoista valitaan se, joka edistää parhaiten sääntelyn tavoitteita. Toisinaan on eroteltu subjektiivisteleologinen tulkinta, joka hakee lain tarkoitusta lainsäätäjän tahdosta, ja objektiivisteleologinen tulkinta, jossa otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti ja puolueettomasti erilaiset oikeudelliset tarkoitusperät (Peszenick 1995, 56-59).

8) *Arvoperusteisessa tulkinnassa* selvitetään oikeusjärjestelmän perustavat arvot, joiden lähteenä ovat yleiset oikeusperiaatteet, perus- ja ihmisoikeudet sekä demokratia- ja oikeusvaltioperiaatteet. Tämä vaatii jo arvoarvostelmien tekemistä, tulkintaa ja punnintaa. Sen jälkeen lakitekstin ilmaisuja tulkitaan niin, että ne edistävät näitä voimassaolevaan oikeuteen sisältyviä arvoja ja arvostuksia.

9) *Objektiivisessa tulkinnassa* lakitekstin ilmaisulle annetaan vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön perustuva objektiivinen tai auktoriteetti-perusteinen tulkinta.

Lainoppineen tulee myös tietää tulkintanormien etusijajärjestys: mitä tulkintamenetelmää on ensisijaisesti käytettävä, sillä eri menetelmät saattavat johtaa – ja usein johtavatkin – erilaisiin tulkintakannanottoihin. Yleistä normia ei ole. EU-oikeudessa on korostettu tarkoitusperäopillista tulkintaa, perus- ja ihmisoikeusmyönteisessä lainopissa arvoperusteista tulkintaa ja rikosoikeudessa sananmukaista tulkintaa (analogiakielto ja laajentavan tulkinnan kielto syytetyn vahingoksi). Tutkimuksessa on siten selvítettävä tämä, ennen kuin esitetään tulkintakannanottoja.

Oikeusnormit voivat olla keskenään ristiriidassa. Ristiriitaa voidaan välttää tulkinnalla. Jos ongelma ratkeaa sillä, niin varsinaista ristiriitaa ei ollutkaan. Jos ei, niin kyse on aidosta normiristiriidasta. Normiristiriitojen ratkaisunormit ovat myös menetelmänormeja, joita käytetään kun

tehdään valintoja keskenään kilpailevien normien välillä. Näitä normeja ovat:

- 1) Hierarkkisesti ylempitasoinen normi syrjäyttää alemmpitasoisen, esimerkiksi EU-oikeuden normi kansallisen lainsäädännön normin (*lex superior derogat legi inferiori*).
- 2) Uudempi normi syrjäyttää aiemmin säädetyn normin, jollei uudemman normin voimaansaantoa koskevat määräykset muuta sano (*lex posterior derogat legi priori*).
- 3) Erityisnormi syrjäyttää yleisnormin (*lex specialis derogat legi generali*).
- 4) Uudempi yleisnormi ei syrjäytä aiempaa erityisnormia, ellei toisin ole säädetty (*lex posterior generalis non derogat legi priori speciali*).

Edelleen lainopin metodiseen tieto-taitoon kuuluu oikeuslähdeoppi, joka määrittää sen oikeudellisen materiaalin, jota lainopin tulkinta- ja systematisointitiede voi käyttää. Oikeuslähdeoppi ei vain kuvaa oikeuslähteiden käyttöä (deskriptiivinen oikeuslähdeoppi), vaan se on myös osa oikeusjärjestystä säännellessään oikeuslähteitä sekä niiden käyttöä ja keskinäistä järjestystä (normatiivinen oikeuslähdeoppi) (Tuori 2000, 174).

Oikeuslähteet itsessään eivät ole metodeja vaan perusteita, joista tulkinnan on lähdettävä liikkeelle. Oikeuslähdenormeja eli positiivisen oikeuden tunnistamissääntöjä taasen voidaan pitää metodinormeina, jotka osoittavat käytettävissä olevat oikeuslähteet eli oikeuslähdeluettelon. Oikeuslähdenormit määrittävät myös oikeuslähteiden hierarkian, etusija-järjestyksen ja painoarvot eli niiden käyttöperiaatteet. Oikeuslähdeoppiin kuuluvat oikeuslähdenormit sääntelevät ja ohjaavat siten oikeuslähteisiin perustuvaa tutkijan tulkinta-, punninta- ja systematisointitoimintaa sekä tuomarin ratkaisutoimintaa.

Kuluneen kymmenen vuoden aikana oikeuslähdeopista on käyty vilkasta keskustelua. Oikeuden eurooppalaistuminen ja ihmisoikeu-

dellistuminen sekä perusoikeuksien suora sovellettavuus oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ovat olleet tärkeinä pontimina oikeuslähdeopin oikeusteoreettisiin uudistamisesityksiin. Oikeuslähteitä onkin määritelty, eritelty ja luokiteltu eri tavoin, onpa jopa pohdittu voitaisiinko yhtenäisestä oikeuslähdeopista yleisenä ajattelutapana luopua (ks. Karhu 2003).

Muodollisessa eli formaalissa oikeuslähdeopissa keskeiset oikeuslähteet ovat lait, lainvalmistelutyöt ja tuomioistuinratkaisut. Auktoriteetilähteet eli virallislähteet saavat tukea niiden taustalla olevista instituutioista. Ne ovat oikeusjärjestelmän tuottamia lähteitä tai sen sellaisiksi virallisesti hyväksymiä ja tunnustamia lähteitä (Karhu 2003, 792). Materiaalisessa oikeuslähdeopissa oikeus palautuu oikeuden auktoritatiivisiin virallisilähteisiin, mikä on ”oikeusjärjestyksen runko” ja oikeuslähdeopin perusta (Tolonen 2003, 35).

Materiaalisessa eli sisällöllisessä oikeuslähdeopissa lähtökohtana ei ole oikeuden auktoriteetti vaan oikeuden sisältö. Oikeus on ”oikeusajatuksia tai periaatteita”, joihin sisältyy harkintaa (Tolonen 2003, 35). Reaalisessa oikeuslähdeopissa oikeus nähdään yhteiskuntaan suuntautuneena. Se ottaa huomioon oikeuden yhteiskunnallisen tarkoituksenkonaisuuden ja painottaa tavoite- ja seuraamusharkintaa. Reaalisesti painottuneita oikeuslähteitä ovat myös maantapa eli tosiasiallisesti noudatettu käytäntö ja lain esityöt, jotka ilmentävät ”sellaisia yhteiskunnallisia tavoitteita, jotka ovat merkityksellisiä lain tulkinnan kannalta” (Tolonen 2003, 66). Materiaaliset ja reaaliset oikeuslähteet ovat asialähteitä, joiden oikeuslähdeopillinen asema ja merkitys määräytyvät niiden sisällöllisen merkittävyyden perusteella.

Aulis Aarnio on jaotellut oikeuslähteet niiden velvoittavuuden asteen mukaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin (Aarnio 1989, 220-221). Jos tuomari sivuuttaa vahvasti velvoittavan oikeuslähteen, hän syyllistyy virkavirheeseen. Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden perustelemattomasta sivuuttamisesta saattaa seurata päätöksen muuttuminen ylemmässä oikeusasteessa. Sallittujen

osalta ei ole ennustettavia seurauksia, mutta ne vahvistavat ratkaisun perusteluja.

Oikeuslähteet on perinteisesti Suomessa ryhmitelty seuraavasti:

OIKEUSLÄHTEET	Vahvasti velvoittavat	Heikosti velvoittavat	Sallitut
Auktoriteettilähteet	Laki	Lainvalmistelutyöt Tuomioistuinratkaisut	Oikeustiede
Asialähteet	Maantapa		Oikeusperiaatteet Moraali Reaaliset argumentit

Lain sisällä perustuslailla on etusija, joten perusoikeudet ovat tavallisia lakeja ylemmällä tasolla. Koska Euroopan Unionin oikeudella on etusija suhteessa kansalliseen oikeuteen, niin Euroopan Unionin lainsäädäntö ja myös Euroopan Unionin tuomioistuimen ratkaisuista ilmenevät yleiset oikeusnormit ovat oikeuslähteiden hierarkian huipulla. Periaatteessa Euroopan Unionin oikeus menee myös perustuslain perusoikeuksien edelle. Jos eduskunta on poikennut Euroopan Unionin normeista kotimaisten perusoikeuksien kunnioittamiseksi, niin oikeuslähdeopin etusijajärjestys on Suomen valtiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta ongelmallinen (Ojanen 2003, 175). Vastaavalla vahvimman auktoriteettilähteen tasolla ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksen normit ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuista ilmenevät yleiset oikeusnormit.

Oikeuslähteissä on siten luonteeltaan auktoritatiivisia, sisällöllisiä ja reaalisia tulkintaperusteita. Tätä laajahkoa luetteloa voidaan myös kritisoida. Reaaliset argumentit ja moraalit voidaan nähdä pikemminkin oikeuslähteiden tulkintakäytäntöinä (teleologinen ja arvoperusteinen tulkinta) kuin itsenäisinä oikeuslähteinä. Oikeusperiaatteita voidaan pitää oikeusnormeina, josta oikeuslähteet antavat informaatiota, eikä suinkaan itsenäisinä oikeuslähteinä. Maantavan asema voidaan kyseenalaistaa, koska tapaoikeus vaikuttaa nykyisin ensisijaisesti oikeuskäytännön ja oi-

keuskirjallisuuden välityksellä. Oikeustieteen asema oikeuslähteenä ei ole yhtä vahva kuin saksalaisessa traditiossa, jossa oikeusoppineiden vallitsevaa mielipidettä voidaan käyttää itsenäisen ratkaisun perusteena. Pikemminkin oikeustieteen arvo on siinä, että sen kannanottoon on koottu ja järjestetty muita oikeuslähteitä. (Ks. Tuori 2000, 175; Karhu 2003, 793, 798.)

Oikeuslähteet ja edellä mainitut menetelmät (tulkinta- ja ratkaisunormit sekä oikeuslähdeoppi oikeuslähteiden käytöstä) ovat ennalta annettuja ja velvoittavat lainoppinutta tämän tulkintatyössä. ”Tulkinta ei ole *oikeudellista* tulkintaa, jos siinä ei ole käytetty yhtään oikeuslähdeä hyväksi tai jos siinä on sivuutettu kaikki tulkintaa ohjaavat säännöt ja periaatteet” (Aarnio 1989, 195). Mutta koska yhtä ainoaa oikeaa oikeuslähdeoppia ei enää ole, lainopin harjoittajan on selitettävä selvästi omat oikeuslähdeopilliset ratkaisunsa ja sitoumuksensa.

Kun tulkitaan oikeussääntöjä, niin edellä mainituilla metodeilla on olennaisen tärkeä tehtävä. Oikeussäännöthän joko soveltuvat tapaukseen x tai eivät sovellu, mutta tapaukseen x voi soveltua yhtä aikaa useampi oikeusperiaate (esimerkiksi sananvapaus ja yksityisyyden suoja tai sopimusten sitovuusperiaate ja kohtuusperiaate). Oikeusperiaatteet ovat eräänlaisia optimointikäskyjä, joita sovelletaan tapaukseen x enemmän tai vähemmän, mutta samalla niin, että kumpikin otetaan huomioon mahdollisimman pitkälle.

Tämän johdosta oikeusperiaatteiden tulkinnassa tulkintaa koskevat normit kyllä pätevät, mutta kun oikeusperiaatteita punnitaan, tarvitaan lisäksi punninnan menetelmiä. Punninnan metodisia ohjenuoria ovat oikeusperiaatteiden etusijaa koskevat normit eli oikeuslähdeoppi. Myös eri oikeudenaloilla on käsitelty kyseisen alan oikeusperiaatteiden etusijajärjestystä, mikä lainopin harjoittajan tulee ottaa huomioon. Koska oikeusperiaatteet ilmentävät määrättyjä arvoja ja tavoitteita, on ne otettava vakavasti punninnassa. Oikeusperiaatteita tulee siten *punnita* ”arvoja/tai tavoiteperusteiden valossa ja suhteuttaa eli *tasapainottaa* muiden

asiaankuuluvien oikeusperiaatteiden ilmentämien yhteiskunnallisten arvo- ja tavoiteperusteiden kanssa” (Siltala 2003, 497).

Edellä mainittuja tulkinta-, ratkaisu-, oikeuslähde- ja punnintanormeja lainopin harjoittajan on siis sovellettava tulkintatyössään. Vastaavia velvoittavia metodinormeja ei esimerkiksi kirjallisuustieteilijöillä ole. Mutta pelkästään näiden metodisten normien keinoin lainopin harjoittaja ei vielä päädy oikeaan tai hyväksyttävään tulkintaan. Jos lainopin menetelmät rajataan tulkintaperiaatteisiin, ratkaisusääntöihin, oikeuslähdeoppiin ja periaatteiden etusijajärjestykseen, metodit jäävät perin suppea-alaisiksi.

Olemme määritelleet lainopin metodiksi tulkinnan, punninnan ja systematisoinnin, mutta metodikysymys edellyttää vielä vastaamaan, kuten Raimo Siltala huomauttaa, siihen millaista tulkintaa, millaista punnintaa ja millaista systematisointia (Siltala 2003, 468)?

On laajennettava menetelmäoppia kaikkiin niihin tutkimusmenetelmiin, joita lainoppi käyttää ja voi käyttää. Jos lainopissa vallitsisi yksi suuntaus tai koulukunta, niin metodien kirjaaminen olisi, jos ei yksinkertaista, niin ainakin helpompaa kuin nykyisessä tilanteessa, jossa on lukuisia kilpailevia suuntauksia. Jos puhutaan ei-sitovista metodeista, niin ne riippuvat pitkälti siitä, minkä suuntauksen näkökulmasta positiivista oikeutta tutkitaan. Toisin sanottuna lainopin koulukuntavalinta määrää metodisia valintoja. Siksi täytyy tiedostaa, mihin oma tutkimus ainakin lähtökohtaisesti sijoittuu, vaikkei omaa tutkimustaan lokeroisikaan mihinkään määrättyyn koulukuntaan.

Seuraavaksi esitän suuntaviivoja siihen, kuinka metodikysymykseen vastataan eri lainopin suuntausten piirissä.

Käsitelainopin menetelmä on konstrukttiivinen menetelmä, jossa oikeusnormin merkityssisältö päätellään muodostettujen käsitteiden perustalta ja jossa oikeudellisia ongelmia ratkaistaan käsitteellisillä määrittelyillä. Tässä menetelmässä induktiivinen ja deduktiivinen päättely yhdistyvät: yksittäisistä lainsäädännön ilmaisemista oikeusnormeista muodos-

tetaan induktiivisesti yleisiä oikeuskäsitteitä. Oikeuskäsitteistä taasen on mahdollista deduktion menetelmällä johtaa uusia oikeusnormeja.

Nimensä mukaisesti intressilainoppi keskittyy oikeusjärjestyksessä vallitseviin intresseihin. Sen menetelmänä ei ole käsitelainopin tavoin täyttää oikeusaukkoja käsitteistä johdetuilla normeilla, vaan se analysoi intressejä ja punnitsee niitä keskenään. Punninnassa on arvioitava, mikä intressi on suojelunarvoisin, esimerkiksi omistajan intressi saada takaisin anastettu polkupyörä vai hyvässä uskossa polkupyörän verkkohuutokaupasta ostaneen intressi pitää polkupyörä hallussaan. Tällä menetelmällä intressilainoppi pystyy myös täyttämään oikeusaukkoja.

Analyyttisen oikeustieteen menetelmä hylkää käsitelainopin konstruktivistisen menetelmän, jossa käsitteistä päätellään oikeusnormeja ja oikeusvaikutuksia. Se ei kuitenkaan hylkää käsitteitä, jotka ovat ”välineitä, instrumentteja, joilla saadaan aikaisempaa täsmällisempi ote oikeusjärjestyksestä” (Aarnio 1997, 41). Pyrkimyksenä on tarkastella mahdollisimman objektiivisesti oikeussääntöjä ja kuvata niitä mahdollisimman tarkkaan. Ensimmäisessä vaiheessa selvitetään oikeudelliseen ajatteluun sisältyviä epäselvyyksiä, esimerkiksi käsitteisiin liittyviä epämääräisyyksiä. Toisessa vaiheessa puretaan, eritellään ja täsmennetään käsitteitä ja oikeudellisia kysymyksenasetteluja. Näin voidaan antaa täsmällisempi, selkeämpi ja monipuolisempi kuva oikeudellisesti relevanteista kysymyksistä ja ilmiöistä sekä päästään suoraan oikeusongelman ratkaisuun. Esimerkkinä mainittakoon Simo Zittingin omistusoikeuden käsitteen erittely, joka mahdollisti käsitelainopillista näkemystä täsmällisemmän ja monipuolisemman vaihdannassa esiin tulevien ongelmien hahmottamisen ja käsittelyn.

Analyyttisen oikeustieteen taustafilosofiana on analyttinen filosofia, jonka metodeja se käyttää. Yhtäältä analyttinen oikeustiede on oikeudellisen kielen loogista analyysia, jossa keskeisenä on kielen normatiivista käyttöä ja normatiivisia termejä analysoiva deonttinen logiikka. Menetelmänsä analyttinen oikeustiede ammentaa tällöin loogista ja käsittelyn.

teellistä analyysia harjoittavasta loogisesta kielentutkimuksesta ja loogisesta positivismista. Toisaalta analyttisen oikeustieteen taustana voi olla myöhäisvaiheen Ludwig Wittgensteinin luonnollisen kielen tai arkikielen filosofia, joka erottelee sanojen käyttöä ja merkitystä. Oikeustieteen tehtävänä on toimivan oikeudellisen kielen, sen arkisten käyttöyhteyksien ja kielipelien analyysi. Oikeusnormi saa merkityssisältönsä oikeudellisessa elämäntilanteessa. Koska oikeustieteen lause saa ”merkityksensä vasta siinä käyttötilanteessa, jossa ne esiintyvät”, oikeudelliset abstraktit ilmaiset ja termit ”on sijoitettava siihen toimivaan yhteyteen, johon ne kuuluvat” (Aarnio 1973, 365).

Myös skandinaavisen oikeusrealismin taustafilosofiana on looginen positivismi. Sen tutkimuskohteena ei ole oikeusnormit (pitämisen maailman normatiivinen todellisuus) vaan havainnoitavissa oleva tuomioistuinkäytäntö (olemisen maailman empiirinen todellisuus). Tätä käytäntöä tutkimalla se tuottaa tietoa siitä, mitä oikeusnormeja tuomioistuimet noudattavat eli mikä on tuomari-ideologia. Säännönmukaisuuksien pohjalta lainoppi laatii ennusteita tuomioistuinten käyttäytymisestä.

Suomalaisessa lainopissa analyttisen oikeustieteen valtakausi hiipui 1970-luvulla. Sitä kritisoitiin liiallisen sääntökeskeisenä ja muodollisloogisena oppina, joka sivuuttaa historian, yhteiskunnan, politiikan ja arvot. Tarvittiin menetelmiä, jotka paremmin huomioisivat nämä seikat. Tässä yhteydessä suomalaisessa lainopissa käytiin vilkas keskustelu lainopin metodiopista. Analyttisestä filosofiasta käännetään kohti ymmärtävää oikeustiedettä, jossa toiminnallisuus, yhteiskunnan vaikutus historiallisesti muodostuneen todellisuuden osina oleviin oikeusnormeihin sekä kulttuurin kokonaisuuden ymmärtäminen tulevat osaksi lainoppia (Aarnio 1973, 366-367).

Niin sanotusta jälkianalyttisestä lainopista nostan esille institutionaalisen lainopin, oikeussemiotiikan, argumentaatioteorian, oikeusperiaateopin, vaihtoehtoisen ja kriittisen lainopin, kriittisen oikeusopin ja hermeneuttisen lainopin.

Institutionaalinen oikeuspositivismi katsoo lainopin tutkimuskohteena olevan institutionaaliset tosiasiat, jotka ovat oikeudellisia ilmiöitä (esimerkiksi testamentti ja avioliitto). Näitä tosiasioita luodaan, muutetaan ja kumotaan oikeudellisissa käytännöissä erilaisten puheaktien keinoin. Lainoppi tulkitsee oikeutta erityisesti lainsäätäjän ja tuomioistuinten institutionaalisten puheaktien analyysin kautta. Se ammentaa menetelmänsä erityisesti lingvistisestä arkikielen filosofiasta ja puheaktiteoriasta. Se siis painottaa oikeudellisen kielenkäytön pragmatiikkaa.

Oikeussemiotikka korvaa niin analyyttisen kuin arkikielen filosofian menetelmät semiotiikan menetelmillä tutkiessaan oikeutta merkkijärjestelmänä ja diskurssina, merkkien käyttönä. Oikeussemiotikka muodostaa systemaattisia oikeudellisia käsitepatteristoja, malleja ja kaavioita, joiden avulla se sitten analysoi ja tulkitsee oikeudellisia merkkejä ja merkien keskinäisiä suhteita eli oikeudellisten merkkien muodostamaa oikeusmerkkijärjestelmää, joka määrittää oikeudellisten merkkien käyttöä ja merkityksenmuodostumista.

Argumentaatioteorian menetelmänä on rationaalinen dialogi, jossa esitetään puolesta ja vastaan argumentteja. Oikeudellinen argumentaation menetelmänä on prosessi, jossa oikeustieteilijä oikeuslähteitä käyttäen pyrkii yleisönsä (auditorio, joille argumentaatio kohdistetaan: esimerkiksi luennolla oikeustieteen opiskelijat tai tieteellisessä artikkelissa EU:n lainoppineet) vakuuttamiseen tulkintansa oikeellisuudesta. Argumentaatioteoriassa oikeuslähteet eivät rajaudu tiukan lakipositivismin muotoa painottavaksi suppeaksi luetteloksi, vaan siinä on Kimmo Nuotion sanoin ”perusteltua ymmärtää hyvässä ratkaisussa huomioon otettavat oikeuslähteet laajemmin ja sisällöllisinä” (Nuotio 2004,1269).

Argumentaatiota käyttäen lainoppinut pyrkii siihen, että hänen normatiivinen kannanottonsa saisi rationaalisen hyväksynnän. Aulis Aarnio on määrittänyt argumentatiivis-retorisen menetelmän periaatteen seuraavasti: ”Perustele kannanottosi niin, että mahdollisimman moni rationaalisesti asiaa harkitseva oikeusyhteisön jäsen voisi kaikki asianhaarat

huomioon ottaessa hyväksyä kannanottosi” (Aarnio, 1989, 285; ks. Aarnio 1997, 51).

Argumentatiivisessa menetelmässä päättely ei ole luonteeltaan deduktiivista päättelyä, jossa loogisen syllogismin mallin mukaisesti ylälauseena olevaa oikeusnormia sovelletaan alalauseena olevaan tapauksen tosiseikastoon, jonka jälkeen voidaan loogisesti päätyä seuraamuskannanottoon. Päättelyn premissinä olevia oikeusnormeja ja tosiseikastoja ei oteta annettuina itsestäänselvyyksinä, vaan ne edellyttävät aina jo tulkintaa ja valintoja tulkintavaihtoehtojen välillä, joita on perusteltava argumentaation keinoin. Päättelyssä ei ole kyse myöskään yksittäisestä yleiseen etenevästä induktiivisesta päättelystä.

Päättelyä on toisinaan pidetty praktisena päättelynä, jossa johtopäätöksenä ei ole väitelause vaan teko, toimintakehotus tai normi. Esimerkiksi praktisen syllogismin ylälauseena (tavoitetiedosto) on ”Sokrates kunnioittaa Ateenan lakia”, alalauseena (tosiasiatiedosto) ”Ateenan lainsäädännön mukaisesti Sokrates on tuomittu kuolemaan”, johtopäätös (teko) ”Sokrates ei saa paeta, vaan hänen on otettava vastaan kuolemansa”. Vastaavasti lakeja tulkitaan tavoitteiden ja tietojen avulla. Praktinen syllogismi osoittaa, miten tavoitteellisesta ja tiedollisesta osista seuraa teko eli tulkinta.

Oikeusperiaateoppia kukaan oikeustieteilijä ei tänään voi välttää. Jos aiemmin lainoppi pelasi pelkästään oikeussäännöillä, on sen nyt otettava vakavasti myös oikeusperiaatteet, joita moni vanhemman polven professori piti ideologisina arvokannanottoina. Oikeusperiaatteiden osalta pelkkä tulkinnan menetelmä ei riitä vaan edellytetään lisäksi periaatteiden punnintaa ja niiden keskinäistä yhteensovittamista, tasapainottamista, oikeusjärjestelmässä. Oikeusperiaatteita on mahdollista konstruoida induktiivisen päättelyn kautta (yksittäisistä oikeussäännöistä ja tuomioistuinratkaisuista johdetaan yleisiä periaatteita). Soveltuvin menetelmä periaatteiden punninnassa taasen on argumentatiivinen ja hermeneuttinen menetelmä.

Vaihtoehtoisen tai kriittisen lainopin lähtökohtana on, että lainoppi ei pelkästään objektiivisesti kuvaa voimassaolevaa oikeutta. Lainopin esittämät tulkinnat ja systematisoinnit ovat nimittäin aina myös normatiivisia kannanottoja voimassaolevan oikeuden merkityssisällöstä. (Tässä oppaassa aiemmin esitelty tulkinta-oppi perustuu tähän näkemykseen, joka on saanut laajan hyväksynnän lainopissa.) Siten lainopin menetelmänä ei voi olla yhteiskunnasta, vallasta ja arvoista puhdistettu analyysi, vaan nämä tekijät on tiedostettava ja otettava huomioon tieteellisessä tulkinta-, punninta- ja systematisointitoiminnassa. Lainoppi voi kritisoida niin vallitsevia tulkintakannanottoja kuin myös oikeudellisia käytäntöjä ja oikeusnormejakin, mutta kritiikin mittapuiden on löydettävä voimassaolevan oikeuden sisältä käsin. Esimerkiksi perus- ja ihmisoikeudet tai oikeusperiaatteet ovat sallittuja kritiikin mittapuita, joihin kriittiset tulkintakannanotot tai uudet systematisoinnit voidaan perustaa. Vaihtoehtoisen lainopin menetelmin voidaan siten uusintaa voimassaolevaa oikeutta, mikä on mahdollista, koska Juha Pöyhösen mukaan ”oikeusjärjestyksen avoimuus tekee mahdolliseksi ei-lainsäädännölliset oikeusjärjestyksen muutokset” (Pöyhönen 1981, 121).

Mainitsen kaksi esimerkkiä sopimusoikeuden alalta. Juha Karhu (ent. Pöyhönen) on korvannut perinteisen sopimuksen pistekäsityksen luottamuksen ja yhteistoiminnallisuuden lähtökohdaksi ottamalla sopimuksen prosessikäsityksellä. Sopimus nähdään jatkuvasti muuttuvana, jolloin sopimuksen sitovuus ja olosuhteiden muutos eivät ole vastakkain toistensa kanssa vaan vuorovaikutuksessa keskenään. Tällöin olosuhteiden muutoksen merkityksen arviointi muuttuu poikkeustilanteesta pääsäännöksi. (Karhu 2004, 1452-1453). Toisena esimerkkinä olkoon Thomas Wilhelmssonin kehittämä heikompien suoja ja solidaarisuutta painottava sosiaalisen suoritusesteen (velallisen työttömyys, sairaus, asunnottomuus, yms.) periaate, joka korotetaan sopimusoikeuden yleiseksi periaatteeksi sopimusten sitovuusperiaatteen ohelle (Wilhelmsson 1992, 180-216).

Kriittisen oikeusopin (*Critical Legal Studies*) menetelmänä on oikeudellisten teorioiden, diskurssien ja käytäntöjen purkaminen. Se paljastaa oikeusjärjestykseen sisältyviä perustavia ristiriitaisuuksia, jotka perinteinen lainoppi on pyrkinyt häivyttämään tai liudentamaan. Lainoppi ei kuitenkaan ole koskaan objektiivista ja epäpoliittista, vaikka se niin uskotellisikin. Lainopin kannanotot ja tuomareiden ratkaisut perustuvat aina määrättyihin ideologiasitoumuksiin, jotka usein heijastavat yhteiskunnassa valtaa pitävien arvoja ja tarkoitusperiä. Hajottamismenetelmässä (*trashing*) kriittinen lainoppi identifioi jonkin oikeudenalan vallitsevan lainopin, kaivaa esiin sen poliittiset ja taloudelliset oletukset ja paljastaa sen ideologiset sitoumukset. Sen jälkeen kyseinen lainopin koulukunta voidaan osoittaa epä johdonmukaiseksi, ristiriitaiseksi ja manipuloitavissa olevaksi.

Kriittisen oikeusopin mukaan hajanainen, aukollinen ja ristiriitainen voimassaoleva oikeus mahdollistaa lukemattomat kilpailevat samaa oikeusnormia koskevat kannanotot ja samaa tapausta koskevat ratkaisut. Se kiistää radikaalisti yhden ainoan oikean tulkinnan ja yhden ainoan oikean ratkaisun opit. Lainoppi on politiikkaa samoin kuin tuomioistuinten ratkaisutoiminta. Kriittisen lainopin harjoittajan on tutkimusta tehdessään tietoisesti valittava arvolähtökohtansa ja toimittava määrätietoisesti sosiaalisti oikeudenmukaisemman ja tasa-arvoisemman oikeuden tuottajana.

Osalle kriittisen oikeusopin edustajista tämäkään ei riitä, vaan heidän oikeuden perustava kritiikkinsä kyseenalaistaa koko voimassaolevan oikeuden justifikaation. Kriittinen oikeusoppi ammentaa tutkimusmenetelmänsä ennen kaikkea marxilaisuudesta, ideologikritiikistä, foucaultlaisesta valta-analyysistä ja dekonstruktioista.

Lainoppi on sijoitettu myös osaksi hermeneutiikkaa, jopa siinä määrin, että ”hermeneutiikasta on tullut – ainakin Suomessa – lainopin tieteenteoriassa eräänlainen implisiittisesti hyväksytty postulaatti” (Husa 1997, 999). Tämä on ymmärrettävää, jos ajatellaan, että kreikan termi

hermeneuein, josta hermeneutiikan nimi juontuu, merkitsee tulkitsemista, sitä mitä lainoppi tekee. Hermeneutiikka pyrkii tulkitsemaan ja ymmärtämään inhimillisiä ilmiöitä, kuten oikeutta oikeusnormeina ja oikeudellisina käytäntöinä. Lainoppihan ei vain tulkitse normeja vaan pyrkii myös ymmärtämään ne osana niin sitä oikeudenalaa, johon ne sisältyvät, kuin koko voimassaolevaa oikeuden järjestelmää.

Hermeneuttinen kehä, joka on hermeneutiikan keskeinen menetelmä totuuden lähestymisessä, soveltuu hyvin lainoppiin, sillä sen mukaan oikeudellista tekstiä tulkittaessa sen osia (esimerkiksi oikeustoilain 36 § sopimuksen kohtuullistamisesta) ei voida ymmärtää ilman kokonaisuutta (sopimusoikeus ja oikeusjärjestelmä kokonaisuudessaan), mutta toisaalta kokonaisuus ei ole valmiiksi annettuna, vaan sitä muodostetaan tulkinnan kautta. Oikeusjärjestelmän kokonaisuus on edellytys sille, että yksittäistä oikeusnormia on mahdollista tulkita ja esittää tulkintakannanotto. Samalla yksittäinen oikeusnormi ja tulkintakannanotto rakentavat kokonaisuutta, joka siis edellyttää niitä. Jotta tulkinta hermeneuttisessa kehässä olisi mahdollista, niin lainopin harjoittajalla on oltava esiyymmärrys tai esikäsitys voimassaolevasta oikeudesta ja lainopin traditiosta. Tällainen perusteltu ennakkoluulo on välttämätön edellytys oikeuden ymmärtämiselle.

Hermeneuttiseen menetelmään kuuluu avoimuus lainoppinutta tulkitsijaa ajallisesti edeltäville lakitekstin ilmaisuille ja lainopin tulkintatraditiolle, joille tulkitsija esittää kysymyksiä. Lakitekstin ilmaisut ja tulkintatraditio puolestaan asettavat kysymyksiä tulkitsijalle, jonka on vastattava niihin nykyisyydessä eli siinä hetkessä, jossa hän harjoittaa tulkitsemistoimintaansa. Jarkko Tonttia lainatakseni lakitekstien tulkinta ”on ennen kaikkea menneisyyden, menneen, soveltamista nykyisyyteen”, missä ”lukiija tuo jonakin menneisyyden hetkenä syntyneen teoksen nykyisyyteen, ilmaisee sen nykyisyyden kielellä” (Tontti 2002, 987). Hannu Tolosen mukaan oikeus ”elää aina suhteessa menneisyyteen ja omiin traditioihinsa”, lain voimaantulo sekä sen soveltaminen ja tulkinta ovat taasen nykyisyy-

den hetkiä, mutta samalla oikeus suuntautuu tulevaisuuteen, ”perusesimerkkinä laki, jolla tähdätään tiettyihin vaikutuksiin tulevaisuudessa” (Tolonen 2003, 10). Hermeneuttiselle lainopille oikeus on ”jatkovasti etenevä ajallinen ja tulkinnallinen jatkumo [...] joka muodostuu niistä lukemattomista tulkinnoista”, joita lainopin keskusteluissa esitetään (Tontti 2001, 233-234).

Lainopin eri suuntausten kaikkia kilpailevia metodeja ei ole mahdollista kirjata jäännöksettömästi ylös sääntöinä, ohjeina ja standardeina. Lainopin harjoittajalle ei ole tarjolla sellaista metodisäännöstöä, jota seuraamalla hän päätyisi vähän kuin väkisin oikeaan tulkintaan, oikeudenmukaiseen punnintaan tai rationaalisesti perusteltuun systematisointiin.

Lainopilla ei ole sellaisia eksakteja tutkimusmenetelmiä kuin luonnontieteillä. Mutta sellaisia se ei tarvitsekaan, koska sen totuus on erilaista kuin luonnontieteen totuus. Lainopin konstruktivistisin, analyyttisin, argumentatiivisin, hermeneuttisin ja dekonstruktiiivisin menetelmin ei tuoteta totuutta, jota voitaisiin arvioida korrespondenssiteorian kriteerein. Näillä menetelmillä tuotetaan sellaista tietoa oikeudesta, jonka totuutta on arvioitava koherenssi- ja konsensusteorioiden, ehkäpä myös pragmatistisen teorian, kriteerein. Näillä tutkimusmenetelmillä tuotettu tieto on systeemistä, institutionaalista ja yhteisöllistä totuutta, jota arvioidaan pikemminkin pätevä/epäpätevä-asteikolla kuin tosi/epätosi-asteikolla.

Oikeusteoria

Oikeusteorian menetelmiä pohdittaessa on otettava huomioon, että lainopin tavoin sen on katsottu olevan sidottu voimassaolevaan oikeuteen tai ainakin tiettyyn oikeustyyppiin (esimerkiksi moderni oikeusvaltiollinen oikeus). Samalla se työskentelee sekä lainopin että voimassaolevan oikeuden tai määrätyn oikeustyyppin taustalla lainopin tieteenteorian ja oikeutta

systematisoivana ja jäsentävänä sekä rakentavana ja purkavana teoriana oikeudesta.

Oikeusteorian menetelmät systeemin-, mallin- ja teorianrakennustyössä tai niiden purkutyössä ovat ennen kaikkea filosofian menetelmiä. Se hyödyntää myös lainopin, yhteiskuntatieteiden ja muiden humanististen tieteiden menetelmiä.

Oikeusteoriassa on useita eri koulukuntia, joiden taustafilosofiat vaikuttavat metodisiin valintoihin. Se voi lähteä teorianrakennustyöhön tai oikeuden systematisointityöhön esimerkiksi analyttisestä filosofiasta, kriittisestä teoriasta, ideologiakriittisestä yhteiskuntaopista, fenomenologiasta tai dekonstruktioista. Oikeusteorian harrastajan metodisten valintojen esikysymyksenä on siis omien teoreettisten lähtökohtien ja sitoumusten valitseminen ja/tai tiedostaminen.

Oikeuden monitieteet

Oikeuden monitieteisillä tutkimusaloilla tutkimusmenetelmät löytyvät kyseisen taustafilosofian tai -tieteen menetelmien traditiosta. Oikeusfilosofia käyttää filosofian menetelmiä, oikeushistoria historiatieteen menetelmiä, oikeussosiologia yhteiskuntatieteiden menetelmiä, oikeustaloustiede taloustieteen menetelmiä, oikeus ja kirjallisuus kirjallisuustieteen menetelmiä, oikeusetiikka moraalifilosofian menetelmiä sekä oikeus ja psykoanalyysi psykoanalyysin menetelmiä. Oikeusvertailussa yhdistyy lainopin, kielitieteen ja kulttuuritutkimuksen menetelmät ja oikeuden ja sukupuolen tutkimuksessa lainoppi ja yhteiskuntatieteen menetelmät. Muissakin monitieteisissä aloissa hyödynnetään myös muiden kuin oman taustatieteen menetelmiä.

Tutkimusmenetelmien moninaisuus

Tässä yhteydessä eri tieteenalojen lukemattomiin kilpaileviin menetelmiin ei ole mahdollista edetä. Perehtyminen niihin on kuitenkin suotavaa, jopa välttämätöntä, ei vain monitieteisellä alalla tutkimusta tekeväille oikeustieteilijälle vaan myös lainopin harjoittajalle.

Miksi näin? Eikö lainopin tutkimusmenetelmät riitä? Ei, koska monesti lainopillinen tutkimus joutuu tarkastelemaan oikeutta jonkin muun oikeustieteen osa-alueen näkökulmasta. Oikeusteoria on kaiken lainopin harjoittamisen taustalla oleva teoria eikä ilman sen jäsentämää oikeuslähdeoppia tai tulkinta- ja argumentaatioteoriaa lainoppia ole mahdollista tehdä. Mutta lisäksi lainopin harjoittajalta edellytetään yhä enemmän oikeuden monitieteiden metodisia taitoja, sillä lainoppi ei enää tyydy eristämään oikeutta puhtaaksi oikeusnormien ilmiöksi vaan normit nähdään ajallis-paikallisina yhteiskunnallis-taloudellis-kulttuurisina ilmiöinä. Jo vuonna 1969 Antero Jyränki kritisoi lainopin epätieteellisyyttä asettaen oikeustieteen päätehtäväksi oikeusnormien ja yhteiskunnan välisten vuorovaikutusten tutkimisen sosiologian, psykologian ja historiatieteen menetelmin (Jyränki 1969, 889). Lisäisin kuitenkin, että lainopin menetelmin kyllä on mahdollista tuottaa tieteellistä tietoa oikeusnormeista.

Urpo Kankaan mukaan ”kun tutkimuksen pääpaino on voimassaolevan oikeuden sisällön systematisoinnissa ja tulkinnassa, tutkimus ilman historiallista perspektiiviä jää torsoksi” (Kangas 1997, 92). Tai kuten Kaarlo Tuori toteaa: ”Tärkeä tehtävä oikeustieteilijöiden itseymmärryksen syventämisessä onkin tehdä heidät tietoisiksi yhteiskuntateoreettisista riippuvuuksistaan” (Tuori 2000, 324). Esimerkiksi kiinteistön kauppaa Suomen voimassaolevan lain mukaan käsittelevä laudaturtasoinen lainopillinen tutkielma esittelee työn taustalla olevan oikeuslähdeopin ja metodiset valinnat, vertailee Suomen, Ruotsin ja Yhdysvaltojen lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä, käsittelee kiinteistön kauppaa koskevien säännösten historiaa ja muutoksen syitä sekä kuvaa nykyisten säännösten ja tuo-

mioistuinkäytännön yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia – lainoppia tietenkään unohtamatta. Lainopin metodipakin lisäksi tutkielman tekijä tarvitsee tällaisessa tutkimuksessa oikeusteorian, oikeusvertailun sekä historia-, yhteiskunta- ja taloustieteen metodipakit. Paljon puhuttu ongelmalähtöinen lainoppi nimenomaan edellyttää eri metodien hallitsemista ja niiden taitavaa käyttöä.

Yhteenveto

1. Oikeustieteen tutkimusmenetelmien lähtökohtana on se, että niiden on täytettävä tieteellisyyden kriteerit.
2. Oikeustieteessä ei ole yhteisiä standardisoituja tutkimusmenetelmiä, vaan menetelmät ovat riippuvaisia oikeustieteen osa-alueesta.
3. Lainopissa lähtökohtana ovat tulkinta- ja punnintamenetelmät, ratkaisustandardit ja oikeuslähdeoppi. Tarkemmin menetelmät määrittyvät lainopin eri teorioiden ja oppisuuntausten peruseriaatteiden kautta.
4. Oikeusteorian menetelmät löytyvät filosofiasta sekä yhteiskuntatieteistä.
5. Monitieteisten oikeusoppien menetelmät löytyvät ennen kaikkea niiden taustatieteistä.
6. Lainopin harjoittajalle oikeusteoria on välttämätöntä. Yhä enenevässä määrin lainopin harjoittajan on otettava vakavasti ja osaksi tutkimustaan oikeuden monitieteet ja siksi hallittava näiden alojen tutkimusmenetelmät. Oikeusteoreetikolle ja oikeuden monitieteiden harjoittajalle lainopillinen tieto-taito on puolestaan tärkeää.

7. Oikeustieteen harjoittaja on tieteen moniottelija, mistä seuraa, että oikeustiede on monimetodinen tieteenala.

METODIIKKA JA METODOLOGIA

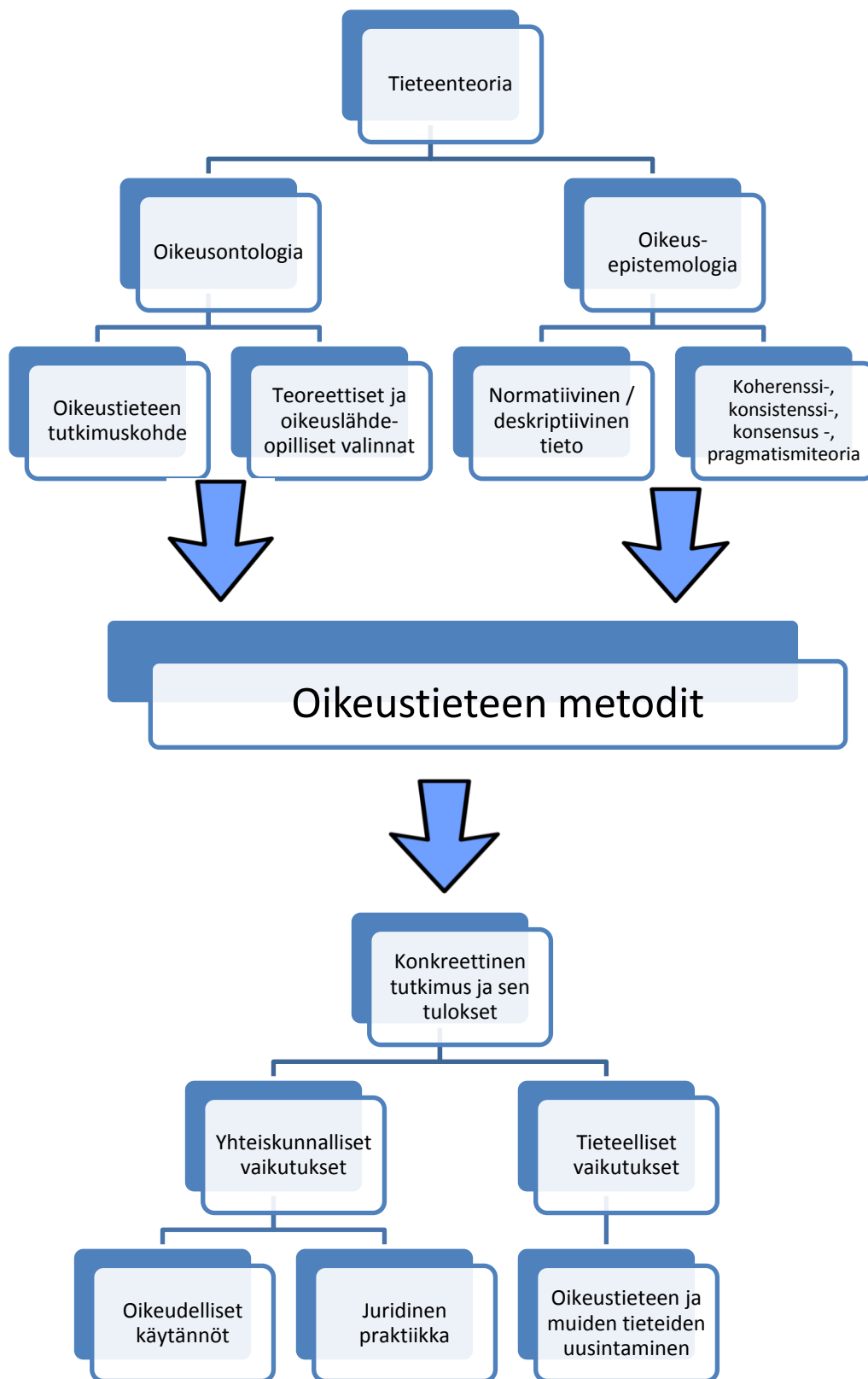
Oikeustieteen menetelmiä ei niiden joustavuuden, avoimuuden ja moninaisuuden johdosta voi eikä edes ole mielekästä kirjoittaa yleispäteviksi säännöiksi, standardeiksi tai ohjeiksi.

Oikeustieteen tutkimusmenetelmien opiskelussa ja niiden taitamisessa ei ole kyse valmiiden tekniikoiden omaksumisesta, joita voisi sitten kirjoituslaboratoriossaan soveltaa oikeuden ilmiön tutkimiseen uuden tiedon tuottamiseksi. Oikeustieteellinen tutkimus ei ole eksaktin metodisäännösten seuraamista, soveltamista ja hyödyntämistä vaan tieteen käytäntöä. ”Metodiset pohdiskelut saavat lihaa ja verta ympärilleen vasta, jos ne yhdistetään konkreetteihin kysymyksenasetteluihin” (Jyränki 1997, 81).

Konkreettisten kysymyksenasettelujen lisäksi tutkimuksen metodisiin valintoihin vaikuttaa laajempi kokonaisuus siitä, mikä oikeustieteen tutkimuskohde on, mitä oikeustieteellinen tieto on ja mitkä tutkimuksen vaikutukset ovat, joiden viimekätisenä perustana on käsitys tieteen olemuksesta, sitoumuksista ja tieteellisen tiedon luonteesta (tietoteoria). Oikeustieteen olemusopilliset eli ontologiset valinnat määräävät tutkimuskohdetta (esimerkiksi oikeus on voimassaoleva oikeus ja tutkimuskohteenä siihen sisältyvät oikeusnormit) sekä oikeustieteen teoreettisia ja oikeuslähdeopillisiä valintoja. Nämä sitoumukset vaikuttavat metodisiin valintoihin. Edelleen oikeustieteen tieto-opilliset eli epistemologiset valinnat määräävät metodologisia valintoja (esimerkiksi oikeustieteellinen tieto on tulkinnalla, systematisoinnilla ja punninnalla tuotettua pätevää ja perusteltua tietoa normeista). Toisin sanoen ontologiset ja epistemologiset taustasitoumukset vaikuttavat niin tutkijan tekemiin tutkimiskohteen valintoihin (esimerkiksi oikeusnormit), teoriavalintoihin (esimerkiksi analyyttinen oikeustiede), oikeuslähdeopillisiin valintoihin (oikeussäännöt keskeisiä), tutkimusmenetelmää koskeviin valintoihin (esimerkiksi kielenkäytön praktii-

kan analyysi), jotka kaikki vaikuttavat tutkimuksen konkreettiseen tekemiseen ja tutkimuksen vaikutuksiin tieteessä ja yhteiskunnassa. Kuten Thomas Wilhelmsson kirjoittaa: ”Vakavasti liikkeellä olevan tutkijan tulee aina pyrkiä tekemään itselleen selväksi mitä hän tekee. Hänen tulee toistuvasti kysyä itseltään: mikä on oma käsitykseni oikeudesta ja oikeutta koskevan tiedon saavuttamismahdollisuuksista?” (Wilhelmsson 1997, 355).

Tämä on se syy, miksi opas ei rajoitu käsittelemään vain oikeustieteen tutkimusmenetelmiä, sen metodiikkaa, vaan pyrkii myös kartoittamaan oikeustieteen metodologiaa. Tutkimuksen tieteenteoreettiset taustasitoumukset eli sen olemusopilliset ja tieto-opilliset perustat määrittävät käsityksiä pätevistä ja soveliaista tutkimusmenetelmistä ja metodisista strategioista (ks. Raunio 1998, 35; Hirsjärvi 1997, 125). Metodologiaan kuuluvat elementit voidaan esittää seuraavan sivun kaavakuviolla:

Oikeustieteen harjoittajan itseymmärryksessä on kyse tämän kokonaisuuden pohdinnasta ja sen sisällä tehdyistä valinnoista. Hyvässä oikeustieteellisessä tutkimuksessa tutkimuksen metodologinen osa ei ole tutkimusenteon jälkeen viimeisenä kirjoitettu pakkopullamainen metodisääntöjen esittely, jolla ei juuri ole tekemistä tehdyn tutkimustyön kanssa. Ansiokas metodologinen luku sisältää tutkimuksessa käytettyjen metodien kuvauksen lisäksi perustellusti pohditun yleisemmän kuvauksen oman tutkimuksen tieteellisistä sitoumuksista ja teoreettisista lähtökohdista. Tutkijan on siis syytä pohtia kaikkia kaaviokuvan elementtejä, joskaan kaikkia ei ole välttämättä syytä kirjoittaa auki itse tutkimustyössä. Ymmärrys oman tieteellisen ajattelun perustoista on pohja perustelluille metodisille valinnoille ja laadukkaan tutkimuksen toteuttamiselle. Kannattaa pitää mielessä Urpo Kankaan kiteytys: ”Minulle metodi ei ole tekniikkalaji. Metodi on tapa ajatella yhteiskunnasta ja oikeudesta” (Kangas 1997, 91).

Yhteenveto

1. Oikeustieteen metodiikkaan kuuluu oikeustieteen metodit eli tutkimusmenetelmät.
2. Oikeustieteen metodologiaan kuuluu oikeustieteellisen tutkimuksen lähtökohdat, perusnäkemykset ja metodit.
3. Oikeustieteessä, jossa tutkimusmenetelmät ovat moninaisia, avoimia ja joustavia, metodikysymystä ei ole mielekästä supistaa tekniseksi kysymykseksi eksakteista metodisista säännöistä ja standardeista. Tarkoituksenmukaisempaa on nähdä se laajempänä kysymyksenä oikeustieteen metodologiasta, mikä muodostaa tämän oppaan sisällön.

METODIEN OPISKELUSTA KIRJOITTAMISEEN

Oppaan tarkoituksena on ollut selvittää sitä, mistä oikeustieteen metodologiassa ja metodiikassa on kyse. Se on pyrkinyt kartoittamaan sitä oikeustieteen metodien maastoa, johon oikeustieteen metodien opiskelussa ja opetuksessa perehdytään.

Olennaista metodologisessa osaamisessa on omien tieteellisten ja oikeustieteellisten taustasitoumusten, teorioiden, tietokäsitysten ja tutkimusmenetelmien tiedostaminen, pohdinta ja ymmärrys, mikä mahdollistaa hyvän tutkimuksen tekemisen. Tällaista metodologista tieto-taitoa ei omaksuta pelkästään luennoilla ja kirjallisuuteen perehtymällä saati sitten tästä oppaasta vaan oikeustieteen harjoittamisen kautta eli omakohtaisen tulkinnan, tutkimisen ja kirjoittamisen kautta, mutta myös analysoimalla ja arvioimalla muiden tekemiä oikeustieteellisiä väitöskirjoja ja muita tutkimuksia. Metodologinen oppiminen on siten oikeustieteen opinnoista alka-va jatkuva prosessi, jossa oikeustieteilijä syventää oikeustieteellisen tutkimuksen perustoja, sen perusolettamuksia ja sitoumuksia koskevaa itseymmärrystä.

Tämän oppaan metodologinen kuvaus ja siinä käsiteltyjen asioiden omaksuminen on vain esiaste varsinaiselle tutkimustyölle ja tieteelliselle kirjoittamiselle, jossa tarvitaan konkreettisempia ja teknisempiä ohjeita. Tieteellisen kirjoittamisen perusteet, johdatus tiedonhankintaan, juridisiin tietokantoihin ja informaatiolähteisiin ovat välttämättömiä tutkimusentekijälle siinä missä oikeustieteen metodologiakin. Oikeustieteen alalta näihin tarkoituksiin voi suositella Pekka Timosen teosta *Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen* ja Jaakko Husan, Anu Mutasen ja Teuvo Pohjolaisen teosta *Kirjoitetaan juridiikkaa*. Myös Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan seminaarikirjoitusten kirjoittajan ohjeet ovat hyödylliset. Tutkielman kirjoittamisesta on julkaistu lukuisia yleisiä oppaita. Uusimpia ovat Kimmo Svinhufvudin *Gradutakuu*, johon

liittyy hänen ylläpitämänsä blogisivut ”Gradutakuu” ja Juha T. Hakalan *Uusi Gradu-opas*. Tieteellisen tutkimuksen tekijän tulee myös perehtyä tutkijan ammattietiikkaan. Siihen opastaa tutkimuseettisen neuvottelukunnan *Hyvä tieteellinen käytäntö* ja Jaana Hallamaan, Veikko Launiksen, Salla Lötjösen ja Irma Sorvalin toimittama *Etiikkaa ihmistieteille*.

Kun sitten oma tutkimustyö on kirjoitettu ja julkaistu, saattaa tutkimuksen tekijällä olla kova paikka edessään, jos Otto Brusiinia on uskominen: ”Omia ajatuksiaan rakastaa jokainen, mutta tiedemiehen on opittava näitä lapsiaan vihaamaan. Heti synnytyksen tapahduttua hänen on tarkasteltava niitä ivallisesti ja säälimättömästi. Omat mietteet tuottavat todelliselle ajattelijalle pelkästään esteettistä mielipahaa; hän tuomitsee niitä monin verroin ankaramman mittakaavan mukaan kuin toisten ajatuksia” (Brusiin 1934, 29).

LÄHDELUETTELO

Aarnio, Aulis, Suomalaisen oikeusteorian kehityspiirteitä. *Lakimies* 1973, s. 339-373.

Aarnio, Aulis, *Mitä lainoppi on?* Tammi, Helsinki 1978.

Aarnio, Aulis, *Laintulkinnan teoria*. WSOY, Helsinki 1989.

Aarnio, Aulis, *Luentoja lainopillisen tutkimuksen teorioista*. Forum Iuris, Helsinki 2011.

Aarnio, Aulis, Oikeussäännön systematisointi ja tulkinta, teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSOY, Helsinki 1997, s. 35-56.

Asp, Petter & Nuotio, Kimmo, Inledning, teoksessa Petter Asp & Kimmo Nuotio (toim.), *Konsten att rättsvetenskap. Den tysta kunskapen i juridisk forskning*. Iustus förlag, Uppsala 2004, 7-13.

Brusiin, Otto, Tieteellisestä ajattelusta. *Valvoja-Aika* 1934, s. 20-34.

Eriksson, Lars D., Mina metoder, teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSOY, Helsinki 1997, s. 57-73.

Habermas, Jürgen, *Knowledge and Human Interests*, käännös J. J. Shapiro. Beacon, Boston 1971.

Hakala, Juha T., *Uusi Gradu-opas*. Gaudeamus, Helsinki 2007.

Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2006.

Hirsjärvi, Sirkka, Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat, teoksessa Sirkka Hirsjärvi, Pirkko Remes & Paula Sajavaara, *Tutki ja kirjoita*. Kirjayhtymä, Helsinki 1997, s. 117-168.

Husa, Jaakko, Hermeneuttinen filosofia ja lainopin tieteenteoria. *Lakimies* 7/1997, s. 999-1031.

Husa, Jaakko, Mutanen, Anu & Pohjolainen, Teuvo, *Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille*. Kauppakaari, Helsinki 2001

Häyhä, Juha, Johdanto, teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSOY, Helsinki 1997, s. 15-34.

Jyränki, Antero, Teesejä juridiikasta ja juristeista. *Lakimies* 1969, s. 880-892.

Jyränki, Antero, Toiset työt, toiset metodit, teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSOY, Helsinki 1997, s. 74-89.

Kangas, Urpo, Minun metodini, teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSOY, Helsinki 1997, s. 90-109.

Karhu, Juha, Oikeuslähteet ja yleiset opit. *Lakimies* 2004, s. 1267-1291.

Ketonen, Oiva, *Se pyörii sittenkin: tieteenfilosofian peruskysymyksiä*. Werner Söderström, Helsinki 1976.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Miten lakia tulkitaan? – Erään oikeusteoreettisen kysymyksen suomalaista historiaa. *Lakimies* 2011, s. 278-298.

Makkonen, Kaarle, Lainkäyttö ja maailmankatsomus. *Lakimies* 1970, s. 1056-1069.

Makkonen, Kaarle, *Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Rakenneanalyttinen tutkimus*. Lainopillinen ylioppilastiedekunta, Helsinki 1981.

Minkkinen, Panu, *Järjen lait. Kant ja oikeuden filosofia*. Tutkijaliitto, Helsinki 2002.

Niiniluoto, Ilkka, *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus. Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta*. Otava, Helsinki 1984.

Niiniluoto, Ilkka, *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Otava, Helsinki 1997.

Nuotio, Kimmo, Oikeuslähteet ja yleiset opit. *Lakimies* 2004, s. 1267-1291.

Ojanen, Tuomas, *Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa*. Forum Iuris, Helsinki 2003.

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod*. Fritzes, Stockholm 1995.

Peirce, Charles, *Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia*, suom. Markus Lång. Vastapaino, Tampere 2001.

Pietarinen, Juhani, Tutkijan ammattietiikan perusta, teoksessa Salla Lötjönen (toim.): *Tutkijan ammattietiikka*. Opetusministeriö, Helsinki 1999. (http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/1999/liitteet/tutkijan_ammattietiikka_99.pdf?lang=fi.)

Pöyhönen, Juha, *Juridisista teorioista. Tutkimus lainopillisen teorian käsitteestä*. Oikeustieteellisen tutkimuksen tutkimus -projekti, Helsinki 1981.

Raunio, Kyösti, *Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Sihvola, Juha: Tarvitseeko tiede toisinajattelua?, teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juhani Pietarinen (toim.): *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus, Helsinki 2002 s. 105-117.

Siltala, Raimo, *Oikeustieteen tieteenteoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2003.

Siltala, Raimo, Oikeustieteen lait, *Lakimies* 2010, s. 90-93.

Svinhufvud, Kimmo, *Gradutakuu*. Tammi, Helsinki 2009.

Timonen, Pekka, *Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen*. Helsingin yliopisto, yksityisoikeuden laitos, Helsinki 1998.

Tolonen, Hannu, *Oikeuslähdeoppi*. WSOY, Helsinki 2003.

Tontti, Jarkko, Hans-Georg Gadamer. Oikeus, traditio ja tulkinta, teoksessa Jarkko Tontti & Kaisa Mäkelä (toim.), *Filosofien oikeus II*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2001, s. 219-238.

Tontti, Jarkko, Oikeus ja aika. *Lakimies* 2002, s. 987-989.

Tuori, Kaarlo, *Kriittinen oikeuspositivismi*. WSLT, Helsinki 2000.

Tuori, Kaarlo, *Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt*, Forum Iuris, Helsinki 2003.

Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan seminaarikirjoitusten kirjoittajan ohjeet.

<http://www.law.utu.fi/opiskelu/perustutkinnot/kirjoittajaohjeet.pdf>).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsittelyminen*, 2004. (<http://www.tenk.fi>.)

Wilhelmsson, Thomas, *Critical Studies in Private Law: A Treatise on Need-Rational Principles in Modern Law*. Kluwer, Dordrecht 1992.

Wilhelmsson, Thomas, Sosiaalisen siviilioikeuden metodiset lähteet, teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. WSOY, Helsinki 1997, s. 339-358.

Zitting, Simo, Eräitä ajatuksia oikeustieteen uudistuspyrinnöistä. *Lakimies* 1970, s. 1109-1114.

Yleisen oikeustieteen (laitoksen) julkaisuja

1. Urpo Kangas, *Piirteitä Otto Brusiinin ajatusmaailmasta*, 1976.
2. Juha Pöyhönen (toim.), *Suomalaista oikeusteoriaa I*, 1977.
3. Aulis Aarnio, *Legal Point of View. Six Essays on Legal Philosophy*, 1978.
4. Juha Pöyhönen (toim.), *Suomalaista oikeusteoriaa II*, 1978.
5. Kaarle Makkonen, *Luentoja yleisestä oikeustieteestä*, 1978.
6. Pirjo Mikkola, *Väitöskirjan tekijöistä ja väitöskirjoista Suomessa vv. 1827-1973*, 1978.
7. Kaarle Makkonen (toim.), *Oikeudellinen lähdemateriaali*, 1979.
8. Minna Hatakka, *Näyttökynnys ja erehtymisriski*, 1991.
9. Hannu Tapani Klami, *Socialist Law in Transition. The Collapse of the Socialist Economy*, 1992.
10. Hannu Tapani Klami, *Methodological Problem in European and Comparative Law*, 1994.
11. Hannu Tapani Klami, *Skrifter om bevisning*, 1995.
12. Hannu Tapani Klami, *Tieteenteorian luentoja*, 1997.
13. Hannu Tapani Klami, *Historia & Theoria iuris*, 1997.
14. Hannu Tapani Klami, *Methodological Problem in European and Comparative Law*, 2nd ed., 1997.
15. Hannu Tapani Klami, *Studies on the Roman Law of Contract*, 2000.
16. Hannu Tapani Klami, *Oikeusvertailun erityiskysymyksiä*, 2000.
17. Ari Hirvonen, *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*, 2011.

Miksi metodit? kokoaa yhteen oikeustieteen metodologiset kysymykset. Lähtökohtana on oikeustieteen ja sen tuottaman tiedon tieteellinen luonne, mikä asettaa tieteelliset kriteerit oikeustieteelle tutkimukselle olipa kyse sitten tutkielmasta, väitöskirjasta tai muusta tutkimuksesta. Teos käy läpi oikeustieteessä käytettyjä metodeja eli tutkimusmenetelmiä sekä käsittelee laajemmin metodologiaan kuuluvia oikeustieteellisen tutkimuksen lähtökohtia. Koska oikeustieteessä vallitsee metodinen pluralismi, ei oikeustieteen metodeja ole mahdollista kirjata yleiseksi säännöksi. Siitä huolimatta metodinen tieto-taito on välttämätön osa oikeustieteen harjoittamista.

Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17

Helsinki 2011

ISBN 978-952-92-9638-5

